

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО И ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА“**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН

ДОКТОР НА НАУКИТЕ

В ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 1.2. ПЕДАГОГИКА

**ПОЗИТИВНА ПЕДАГОГИЧЕСКА
СТРАТЕГИЯ В ЧАСА НА КЛАСА**

Любен Владимиров Витанов

**София
2021**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Начална училищна педагогика“ при Факултета по науки за образованието и изкуствата на СУ „Св. Климент Охридски“.

Съдържанието на дисертацията обхваща увод, седем глави, изводи, заключение и литература. Дисертацията съдържа 286 страници, от които 12 страници със 125 публикации на български и 163 на английски език. В текста са включени 131 фигури и 12 таблици.

Авторефератът следва структурата на дисертацията.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 16.06.2021. 2021 г. от 10.00 ч. във Факултета по науки за образованието и изкуствата на СУ „Св. Климент Охридски“, бул. „Шипченски проход“ 69А.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод/ 5

Хипотеза, цел, задачи и методика на изследване/ 6

Първа глава

МЯСТО НА ЧАСА НА КЛАСА

В СИСТЕМАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Основни понятия/ 8
2. Същност и характеристики на часа на класа/ 8
3. Рамкови изисквания за часа на класа/ 8
4. Права и задължения на класния ръководител/ 9
5. Учениците като основни участници в часа на класа/ 9
6. Взаимодействие на класния ръководител с родителите/ 9
7. Взаимодействие на класния ръководител с институциите/ 10
8. Класният ръководител и учебната документация/ 10

Втора глава

ПЕДАГОГИЧЕСКИ СТРАТЕГИИ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Същност и характеристики на педагогическата стратегия/ 11
2. Компоненти на педагогическата стратегия/ 11
3. Видове педагогически стратегии/ 11
4. Модел на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа/ 12

Трета глава

ВЪЗПИТАНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ

НА КЛАСА В ЧАСА НА КЛАСА

1. Преподаване и усвояване на правила/ 14
2. Развитие на паралелката като общност/ 14
3. Създаване и управление на позитивна образователна среда/ 14
4. Формиране на множество интелигентности в часа на класа/ 15
5. Формиране на Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност в часа на класа/ 15
6. Подкрепа на ученическото включване и самоорганизация/ 15
7. Анализ, оценка и превенция на рисковите фактори върху учениците от паралелката/ 16

Четвърта глава

ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ

В ЧАСА НА КЛАСА

1. Компетентности и обучение/ 17
2. Модел за формиране на компетентности в часа на класа/ 17
3. Формиране на гражданска компетентност/ 18
4. Формиране на критично мислене/ 19
5. Формиране на медийна компетентност и разбиране за електронно управление/ 19
6. Превенция на насилието, справяне с гнева и агресията. Мирно решаване на конфликти/ 20
7. Обучение в инициативност и предприемчивост/ 20
8. Формиране на здравна компетентност/ 21
9. Обучение за защита при бедствия и аварии и оказване на първа помощ/ 21

10. Обучение по безопасност на движението по пътищата/ 22
11. Превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха. Киберзащита/ 23
12. Екологична компетентност за устойчиво развитие/ 23
13. Интеркултурна компетентност. Толерантност и интеркултурен диалог/ 23
14. Патриотично възпитание и изграждане на национално самочувствие/ 24

Пета глава

МЕТОДИ И ТЕХНИКИ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Същност и характеристики/ 25
2. Основни групи методи на обучение/ 25
3. Директни методи и техники на обучение/ 25
4. Индиректни методи и техники на обучение/ 27
5. Методи за взаимодействие/ 29
6. Оценяване в часа на класа/ 31
7. Изготвяне на характеристика на ученика/ 31
8. Рефлексия на учениците в часа на класа/ 32

Шеста глава

ОРГАНИЗАЦИЯ И ПЛАНИРАНЕ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Организационни форми на обучение/ 33
2. Класни урочни форми на обучение/ 33
3. Класни неурочни форми на обучение/ 33
4. Извънкласни и извънучилищни форми на обучение/ 34
5. Планиране на работата в часа на класа/ 34
6. Рефлексивна практика на класния ръководител/ 34
7. Планиране и организация на класната среда/ 35

Седма глава

АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА МОДЕЛА НА ПОЗИТИВНАТА ПЕДАГОГИЧЕСКА СТРАТЕГИЯ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Организация на педагогическото изследване/ 36
2. Диагностични процедури/ 36
3. Критерии и показатели на диагностичното изследване/ 36
4. Анализ на резултатите по основните и ключови компетентности в часа на класа/ 37
5. Анализ на резултатите по преносимите компетентности в часа на класа/ 45
6. Анализ на резултатите по личностните компетентности в часа на класа/ 48
7. Анализ на резултатите за ученическото участие и самоорганизация в часа на класа/ 50
8. Сравнителен анализ на компетентностите в часа на класа/ 51

ИЗВОДИ/ 55

ЗАКЛЮЧЕНИЕ/ 57

ПРИНОСИ/ 58

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА/ 59

УВОД

В това изследване се развива идеята за педагогически подход, определен като *позитивна педагогическа стратегия* в часа на класа. Тя включва *подбор и структуриране на учебно съдържание*, подбор на *методи на възпитание и управление на класа*, както и *методи на обучение за придобиване на компетентности*. Те са обвързани с *динамично планиране*, което се контролира, оценява и коригира *от рефлексивна педагогическа практика*.

Подборът и структурирането на учебно съдържание е свързан както с избора и подреждането на задължителни, така и с редица свободни за избор и подреждане теми, задачи и дейности. Въпреки че всички те са регламентирани, в нормативни документи се дават достатъчно педагогически възможности за планиране, съобразено с педагогическата визия на класния ръководител, приоритетите на училището, интересите на учениците, предложенията на родителите и общността и др.

Възпитанието и управлението на класа включват цялостната работа по усвояване на правила, създаване на позитивна образователна среда, подкрепа на личностното, социалното и емоционалното развитие, формиране на активна Аз-концепция, развитие на паралелката като общност, решаване на проблеми с дисциплината и др.

Обучението за придобиване на компетентности е свързано с усвояването на компетентности като част от регламентирано учебно съдържание по разнообразен кръг от теми и дейности. Те са важна част от процеса на училищната подготовка.

Позитивната педагогическа стратегия в часа на класа има своя *специфична характеристика*, основана на нови педагогически пространства.

Важна нейна особеност е нарастването на взаимодействието с класа като *самоорганизираща се общност*. Нарастват значението и ролята на *участието на учениците* и родителите в процеса на педагогическото взаимодействие.

Позитивната педагогическа стратегия подкрепя специфичната *организационна структура* на часа на класа, която е свързана с разнообразни цели и очаквани резултати. Тя често променя и *организацията на училищната среда*, която се структурира за дискусии и обсъждане в кръг, по-двойки или в малки екипи. Стратегията е по-динамична, за да отговаря на различните дейности, свързани с нетрадиционното учене.

Всички тези образователни възможности определят *важния принос на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа* за усвояването на предвидените в учебните програми компетентности като очаквани резултати – знания, умения и отношения, необходими за успешното преминаване на ученика в следващ клас, етап на образование.

Затова в седем глави се описват и структурират *важни аспекти* на позитивната педагогическа стратегия: *нормативни рамки, възпитание и управление на класа, обучение, ориентирано към усвояване на компетентности, учебно съдържание, методи и техники на обучение, организационни форми и организация на учебната среда, както и анализ на резултатите от диагностичното проучване в часа на класа*.

Изследват се и *основните педагогически възможности* на тази стратегия в планирането, организирането и провеждането на ефективно възпитание, управление и социализация, преподаване и учене в часа на класа.

Предложеният модел на педагогическа стратегия е *апробиран в дългогодишна педагогическа практика* и показва своята ефективност в *проучване с 3376 ученици* от София, Пловдив, Варна, Русе, Перник, Лом, Силистра, Божурище, Ихтиман, Ботевград, Велинград, Ракитово, Своге, Берковица, Чипровци, Правец, Радомир, Роман, Батак, Мирково, Волюяк, Нови Искър, Горна баня и Мъглен.

Установени са по-високи и статистически значими резултати по всички 15 критерия на изследването при учениците от експерименталните паралелки.

ХИПОТЕЗА, ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Хипотеза

Позитивната педагогическа стратегия, която включва създаването и прилагането на по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности, както и по-широката подкрепа на ученическо участие и самоорганизация, може да доведе до повишаване на очакваните резултати от обучението, възпитанието и социализацията на учениците в часа на класа. Те се реализират в четири направления: основни компетентности, преносими компетентности, личностни компетентности и ученическо участие.

Цел

Конструиране и апробация на многопластова позитивна педагогическа стратегия в часа на класа, която включва създаването и прилагането на по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности, както и по-широката подкрепа на ученическо участие и самоорганизация в начален етап на обучение.

Задачи:

1. Структуриране, систематизиране и анализиране на нормативни, научни и методически рамки, подходи, проблеми и добри педагогически практики за съдържанието, планирането, организирането и провеждането на обучение, възпитание и социализация на учениците в часа на класа.
2. Конструиране на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа.
3. Разработване на диагностичен инструментариум по 15 критерия и 45 показателя за часа на класа.
4. Апробация на позитивната педагогическа стратегия в експериментално изследване на нейните възможности за подобряване на очакваните резултати от обучението, възпитанието и социализацията на учениците.
5. Обобщаване, анализ и представяне на резултатите от педагогическото изследване в диагностично проучване с 3376 ученици от цялата страна.

Обект на изследване

Обучението, възпитанието и социализацията на учениците от начален етап на основното образование в часа на класа.

Предмет на изследване

Изследване на възможностите на позитивната педагогическа стратегия за повишаване на резултатите от обучението, възпитанието и социализацията на учениците от начален етап на основното образование.

Методика на изследването:

1. Систематизиране и анализ на педагогическата литература. Проучване на широк научен и методичен брой от книги, статии, изследвания, дисертации и др.
2. Систематизиране и анализ на добри педагогически практики. Проучване на добър педагогически опит от България, Европейския съюз, САЩ и др.
3. Създаване на многопластов модел на позитивна педагогическа стратегия,

изграден върху разбиране за по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагане на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности, както и по-широка подкрепа на ученическо участие и самоорганизация в начален етап на обучение.

4. Организиране на продължителен педагогически експеримент. В него да бъдат включени ученици от разнообразни по големина, рейтинг и местоположение училища.

5. Създаване на система от диагностични процедури за изследване на резултатите от обучението, възпитанието и социализацията в часа на класа. Конструирание на модел на изследване, основан на четири групи компетентности: основни, преносими, личностни и компетентности за ученическо участие. Изграждане на система от тестови задачи със затворени и открити отговори и структурирано педагогическо наблюдение в часа на класа. Структуриране на 15 критерия и 45 очаквани резултата за 1., 2., 3. и 4. клас.

5. Математически анализ и обработка на резултатите от диагностичното проучване за резултатите от контролирания експеримент. Математическата обработка включва структуриране на получените количествени отношения и изчисляване на проценти по всички критерии и показатели за всички класове. Направено е и обобщение на резултатите по класове и групи компетентности.

6. Провеждане на статистически анализ за установяване на статистически значимите различия между контролните и експерименталните паралелки. Приложени са два статистически метода: Хи-квадрат и t-критерий. Хи-квадрат се използва за сравняване на разпределенията по различни критерии и показатели в контролните и експерименталните паралелки. Класическата формула за Хи-квадрат е:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(f_{ij} - \hat{f}_{ij})^2}{\hat{f}_{ij}}$$

където f_{ij} са емпиричните честоти, наричани още наблюдавани (observed) честоти; $\hat{f}_{ij}$ са теоретичните честоти, наричани още очаквани (expected) честоти; i е номерът на реда; j е номерът на колоната; r е броят на редовете, а c е броят на колоните (Харалампиев, 2012: 88).

Изчислени са и теоретичните честоти при допускане, че сравняваните разпределения не се различават. Формулата е:

$$\hat{f}_{ij} = \frac{f_{i\cdot} \cdot f_{\cdot j}}{n}$$

където $f_{i\cdot}$ е сумата от честотите в реда i ; $f_{\cdot j}$ е сумата от честотите в колоната j , n е обемът на извадката (Харалампиев, 2012: 88 – 89).

Така се използва t-критерият за сравняването на два относителни дяла (процента) от две независими извадки – контролни и експериментални паралелки. Използваната формула е:

$$t = \frac{|p_1 - p_2|}{\sqrt{\frac{p_1(1-p_1)}{n_1-1} + \frac{p_2(1-p_2)}{n_2-1}}}$$

където p_1 е относителният дял в първото разпределение; p_2 е относителният дял във второто разпределение; n_1 е обемът на първата извадка, а n_2 е обемът на втората извадка (Харалампиев, 2012: 72).

Първа глава

МЯСТО НА ЧАСА НА КЛАСА В СИСТЕМАТА НА УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

1. Основни понятия

Педагогическата стратегия е подход за подбор на учебно съдържание, планиране, организация, провеждане и управление на процеса на преподаване и учене. В нея се включват много и разнообразни визии, разбирания и ориентации. Педагогическата стратегия основно се отнася към подбора и използването на методи и техники на възпитание и обучение. Тя обаче трябва да включва и процедурите за подбор и структуриране на учебно съдържание, които се реализират в процес на планиране, оценяване и рефлексивна педагогическа практика.

Разгледани и дадени са няколко *педагогически определения* на някои важни за това изследване понятия като „обучение, възпитание и социализация“, „система на училищно образование“, „училищна подготовка“, „държавен образователен стандарт“, „учебна програма“ и „учебни часове“.

2. Същност и характеристики на часа на класа

Часът на класа е „времева организационна единица на дейността“ (Андреев, 2001: 113) на учители, ученици и родители в процеса на обучение, възпитание и социализация.

В Закона за предучилищното и училищното образование той се определя като *задължителен* „за всеки клас, за всяка учебна седмица“. Посочва се, че часът на класа се използва за „последователно развитие на класа, за патриотично възпитание и за изграждане на граждански компетентности, включително чрез ученическото самоуправление“ (Закон, 2017).

Часът на класа се включва в *седмичното разписание* на учебните занятия извън броя на определените в учебния план учебни часове (вж. Правилник, 2014) (фиг. 1).

Фигура 1.

Място на часа на класа в седмичното разписание

Описани и систематизирани са основни характеристики на часа на класа. Посочват се различните *нормативни документи* (образователни стандарти, учебни програми, указания и др.), *разнообразните изисквания* и приоритетите в часа на класа.

3. Рамкови изисквания за часа на класа

Планирането и провеждането на часа на класа се регламентират в *рамкови изисквания*, посочени в държавния образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование.

В него се посочва, че те изграждат „интердисциплинарен комплекс“, който се осъществява не само в „процеса на придобиване на всички видове подготовка“, но и „в часа на класа“ (вж. Наредба, 2016).

Рамковите изисквания определят, че образователният процес в часа на класа се осъществява чрез „занимания, дейности и проекти по тематични области“. Те са осем (вж. Наредба, 2016, Наредба, 2018) и включват: патриотично възпитание и изграждане на национално самочувствие, толерантност и интеркултурен диалог, безопасност на движението по пътищата, защита на населението при бедствия и аварии и оказване на първа помощ, превенция на насилието, справяне с гнева и агресията и мирно решаване на конфликти, превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха; киберзащита, кариерно ориентиране, електронно управление и медийна грамотност.

В рамковите изисквания е отбелязан и минималният брой часове за занимания и дейности по посочените тематични области.

4. Права и задължения на класния ръководител

Класният ръководител има *разнообразни* и сложни за организиране и провеждане задължения и функции. Те са точно определени от Министерството на образованието и науката (вж. Правилник, 2014) и може да бъдат систематизирани и структурирани в няколко групи (фиг. 2).

Фигура 2.

Задължения и функции на класния ръководител

5. Учениците като основни участници в часа на класа

Едно от важните задължения на класния ръководител е да *следи за развитието на учениците* от съответната паралелка в образователно-възпитателния процес. Това означава да познава *не само академичното развитие*, свързано с усвояването на компетентности като очаквани резултати, но и *други аспекти* в развитието на малките ученици.

Подбрани, описани и систематизирани са основни особености и психолого-педагогически характеристики на учениците от началната училищна възраст, като *решаваща* за развитие на много умения, компетентности, идентичност, ценностни отношения и др. Този период е особено важен за изграждане на Аз-концепция, гражданска, екологична, здравословна и социална култура и поведение. Създават се много условия за *развиване на интересите* в областта на науката, спорта, изобразителното изкуство и музиката.

6. Взаимодействие на класния ръководител с родителите

Участието на родителите в организацията и подкрепата на малките ученици са много важни за ефективната училищна общност и часа на класа. В зависимост от това доколко класният ръководител успее да ги *ангажира за активно участие* в живота на класа,

зависят много от неговите инициативи, подходи на преподаване и позитивна образователна среда. Много от дейностите може да се проведат по-успешно с участието на членове от семействата на малките ученици. Този подход е регламентиран и в нормативните документи, където се отбелязва, че училището осъществява „процеса на подготовка, обучение и възпитание на децата и учениците във взаимодействие и сътрудничество с родителите“ (Правилник, 1999).

Описани са основните насоки и възможности на взаимодействието на класния ръководител с родителите, структурирани в няколко основни направления (фиг. 3).

Фигура 3.

Основни направления на взаимодействие на класния ръководител с родителите

7. Взаимодействие на класния ръководител с институциите

Важно задължение на класния ръководител е работата с *различни институции*, които имат отношение към учениците. Такива са тези в системата на Министерството на образованието и науката, Държавната агенция за закрила на детето, общински служби, регионални управления на МВР, регионалните здравни инспекции на Министерството на здравеопазването и др.

8. Класният ръководител и учебната документация

Информацията и документите в системата на предучилищното и училищното образование *се регламентирант* от държавен образователен стандарт (Наредба, 2017). Той урежда *видовете документи* в системата на предучилищното и училищното образование; *изискванията* към формата и съдържанието на всеки от документите; документите, които се създават, обработват и съхраняват в електронен вид, и др.

Систематизирани са задълженията на класния ръководител при *воденето и съхраняването* на учебната документация за паралелката: дневници, книги, ученически книжки, бележници и др.

Втора глава

ПЕДАГОГИЧЕСКИ СТРАТЕГИИ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Същност и характеристики на педагогическата стратегия

Стратегията се определя като „предварително начертана насока“ в ръководенето на дейност, която трябва да доведе до успешен край (<http://talkoven.com>), *обща визия и подход* (Андреев, 2001: 195) на класния ръководител за планирането и организирането на часа на класа.

По своята същност стратегията е *динамична система за планиране* (Orlich et al., 2010: 4), „*модел на вземане на дългосрочни решения*“ (Радев, 2005: 254), *управление, оценяване, обратна връзка и промени в класната стая*. Затова тя е тясно свързана със специфичното развитие, социалната и културната компетентност на учениците, приоритетите на училището и нагласите на класния ръководител за *традиционно, иновативно, комбинирано или друго преподаване*.

2. Компоненти на педагогическата стратегия

Разработен е нов, четирикомпонентен модел педагогическа стратегия, който включва подбор и структуриране на учебно съдържание (фиг. 4).

Фигура 4.

Компоненти на педагогическата стратегия

Подробно са описани и анализирани всички компоненти на педагогическата стратегия, като особено внимание е обърнато на новия компонент – подбор на учебно съдържание. Посочено е, че той *включва визията на класния ръководител за избора на съдържание*, теми, групи от задачи и др. Описани са основните ориентации в подбора на учебно съдържание – *прагматичните* подходи (Дюи, 1941, 2002, 2006), *когнитивната* концепция (Брунер, 1961, 1995), както и *хуманистичната* концепция (Роджърс, 2015).

Систематизирани са основни видове и направления в подбора на учебно съдържание в часа на класа – *регламентиран, свободен, тематичен, подбор по сложност, важност, спираловиден подбор, подбор по интереси, чрез редуване, подбор по сезонност и др.*

3. Видове педагогически стратегии

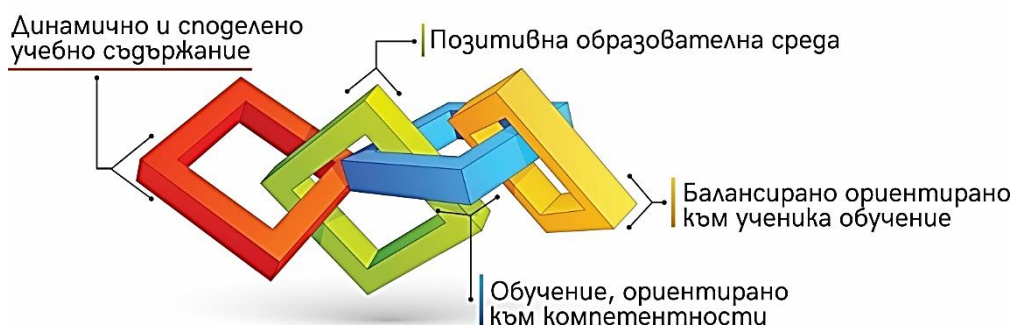
Педагогическите стратегии може да бъдат *балансиранни и небалансирани, директни и индиректни, комбиниранни* и др. Важни критерии за разделяне по видове са и промяната в отношенията „учител – ученик“, „ученик – други ученици“, „учител – дидактическа среда – ученик“ и др.

Описани и анализирани са *четири* основни педагогически стратегии в часа на класа: *ориентирана към учителя, ориентирана към ученика, ориентирана към взаимодействие и комбинирана стратегия*.

4. Модел на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа

Позитивната педагогическа стратегия в часа на класа е ориентация към различни от традиционните в учебните часове *подходи за подбор на учебно съдържание, възпитание и управление на класа, както и методи на преподаване и учене.*

Стратегията включва създаването и прилагането на *по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, както и последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности* (фиг. 5).

Фигура 5.

Компоненти на позитивната педагогическа стратегия

Компетентностният подход е свързан с *интерактивно преподаване и активно учене, ориентирано към действие, изследователско и трансформиращо учене* (Issues and trends..., 2018: 7).

Анализирани са някои важни динамични отношения между позитивната педагогическа стратегия и традиционното обучение в задължителната подготовка в училище. Посочва се, че позитивната педагогическа стратегия в часа на класа открива *по-широки педагогически пространства за подбор и структуриране на учебно съдържание.* Той е свързан с по-активен и по-свободен избор и структуриране на теми, задачи и дейности. Подборът и структурирането на учебно съдържание се изграждат и в процес на по-системно *споделяне на отговорност* с учениците и родителите. Затова класният ръководител подкрепя ученическото включване и *приобщава родителите* в процеса на планиране, промяна и иновации в целия процес на възпитание, управление, преподаване и учене.

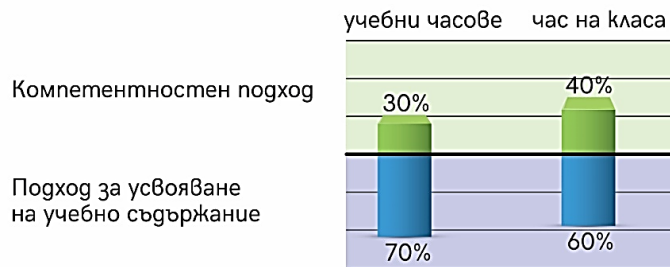
Така той може да се възползва по-ефективно от предоставяните от нормативните документи педагогически възможности за динамичен, свободен и споделен подбор и да ги увеличи до 30% в сравнение със задължителните и избираемите учебни часове.

Изясняват се възможностите на стратегията за създаването на *позитивна образователна среда*, позитивно взаимодействие в общността, развитие на *позитивна Аз-концепция*, автентична самооценка и Аз-ефективност. Позитивните подходи включват утвърждаване на споделено спазване на *правилата и дисциплината*, активно развитие на социалната и емоционалната интелигентност, както и формиране на умения и нагласа за щастие и благополучие. В основата на *позитивната педагогическа стратегия* стоят стимулирането и подкрепата на *ученическото участие* и самоорганизация. Така тя увеличава пространството на методите за възпитание и управление на класа до 30%.

Подобни възможности развива и *компетентностно ориентираният подход на обучение в часа на класа.* Той разширява възможностите на обучението и *надгражда*

традиционното обучение с подход, основан на преподаване и учене, ориентирани повече към умения, отношения и нагласи.

Това *разширява възможностите* на компетентностния подход да увеличи своето педагогическо пространство с около 10% в сравнение с подхода за усвояване на учебно съдържание при традиционното обучение (фиг. 6).

Фигура 6.

Педагогически възможности на компетентностния подход при позитивната педагогическа стратегия в часа на класа

Четвъртият компонент дава, макар и с няколко процента по-малко, също големи възможности на позитивната педагогическа стратегия да *променя съотношенията* между прилаганите традиционни и индиректни методи на обучение. Така ориентирани към ученика методи и техники изместват традиционните и увеличават до 40% мястото си в часа на класа. Създават се възможности те да заемат до 60% от учебното време при традиционно 25% използване на стратегиите, ориентирани към ученика в обучението.

Въпреки това позитивната педагогическа стратегия комбинира и балансира директните и индиректните педагогически методи и техники. Тя се развива върху концепцията, че ориентираното към ученика обучение *не измества, а допълва и надгражда* традиционното преподаване и учене. Въпреки че заема по-широко педагогическо пространство в часа на класа, индиректното обучение се прилага балансирано и се комбинира внимателно с директните методи на обучение.

Описани са *важни характеристики* на позитивната педагогическа стратегия като *ориентация към действие и трансфер, социална ориентация* (Educate towards environment..., 2014), *ситуирано учене и автентични задачи* (вж. Славин, 2005: 313), *динамичност, иновативност* и др.

Позитивната педагогическа стратегия заема части от всички методи на обучение, основно от първите три равнища от основата на *пирамидата на учене* на Дейл (фиг. 7).

Фигура 7.

Педагогически пространства на педагогическата стратегия в часа на класа в пирамидата на ученето

Адаптирана по National Training Laboratories

Трета глава

ВЪЗПИТАНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА КЛАСА В ЧАСА НА КЛАСА

1. Преподаване и усвояване на правила

Създадена и описана е цялостна концепция за правилата и тяхното участие в *конституирането* на училищния и социалния живот на учениците. Тяхното познаване, разбиране и спазване са важен аспект от позитивната педагогическа стратегия в часа на класа. Посочва се, че правилата са *основен компонент* в управлението и самоорганизацията в клас. От ефективността на тяхното създаване, усвояване и спазване зависят не само качеството на *училищната дисциплина и поведението на учениците, но и техните академични постижения и изграждането на успяващи общности* (Jones & Jones, 2016, Alter, P & Haydon, 2017, Aelterman, Vansteenkiste & Haerens, 2018).

Подробно са описани същността и характеристиките на правилата в две основни направления – *нормативност и процедурност*.

Посочени са важни етапи за усвояването на правилата като *дискутиране, сравняване, оценяване, включване в система от други правила и процедури* (Scott et al., 207), както и основни *подходи и действия за усвояване и спазване на правилата в училище*.

2. Развитие на паралелката като общност

Функционирането на училището като *„автономна, активна и саморазвиваща се общност“* е важна цел на българската образователна система (Наредба, 2016). Една от основните мисии на класния ръководител е създаването и укрепването на силна училищна общност в клас. Има основание да се смята, че тя е важна среда за развиване на редица училищни иновации (Цоков, 2011).

Описват се основни характеристики и подходи на паралелката като общност, основани на изграждането на *ефективни взаимодействия* между учител и ученици, ученици и съученици, родители и учител и др.

Важен педагогически аспект при формиране на общността е обединяването около *общи ценности* – толерантност, взаимно уважение и ангажираност, отговорност, култура на поведение, справедливост и др. (вж. Сапунджиева, 2011).

3. Създаване и управление на позитивна образователна среда

Хуманното образование създава *позитивна среда* с различни образователни преживявания, *личен опит и радост* от ученето, атмосфера на взаимно уважение, разбирателство и сътрудничество като важни характеристики на „самоактуализиращите“ се личности (Роджърс, 2015, Маслоу, 2010, Patterson, 1973, 1987, DeCarvalho, 1991).

Карл Роджърс (2015) посочва няколко важни характеристики на хуманната педагогика – *лична ангажираност, самоинициатива и самооценка на ученика*. Към тях трябва да се добавят включването в автентични дейности и решаването на реални житейски проблеми.

Една от основните функции на хуманната педагогика е промяната на ролята на учителя, който прилага все повече подкрепящи естественото развитие на учениците подходи. Те се определят и със съвременния термин „фасилитаторни“.

Описана е важната роля на учителя като *фасилитатор – улесняващ, съдействащ, подпомагащ* (вж. <https://dictionary.cambridge.org>). В позицията си на такъв учител променя изцяло своите подходи, методи на обучение, стратегии на общуване с учениците и др. Към тях се добавят и други функции на учителя като медиатор, модератор и

мениджър (вж. Годорина, 2011). Така се оформят повече и по-сложни взаимодействия в процеса на преподаване и учене между учител и ученици.

Систематизирани са взаимоотношенията на позитивната педагогическа стратегия с концепция за щастието и благополучието (Селигман, 2017: 24) (фиг. 8), както и някои нейни основни похвати (Нелсън и др., 2001).

Фигура 8.

Теория за благополучието ПЕРМА

Адаптирана по Селигман (2017)

4. Формиране на множество интелигентности в часа на класа

Развитието на личността на ученика е обвързано с прилагането на адаптиран и комбиниран подход за формиране на множество интелигентности в часа на класа. Той включва пет важни интелигентности: *междучелностна*, *вътрешноличностна* (Гарднър, 2014), *социална* (Thorndike, 1920), *емоционална* (Голман, 2011) и *практическа* (Стърнбърг, 2014).

Описани са характеристики и са посочени основните подходи, дейности и техники за формиране на тези интелигентности в часа на класа.

5. Формиране на Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност в часа на класа

Разгледани са основните характеристики на Аз-концепцията, самооценката и Аз-ефективността като сложни *многофакторни и многопластови феномени*, които се определят като особено важни както за развитието на детето, така и за неговите академични постижения (Marsh et al. 2019: 331 – 353, Стаматов, 2000: 253, Маслоу, 2015: 127 – 128, Masselink, Van Roekel & Oldehinkel, 2018: 932 – 946, Bandura, 1977: 198).

Систематизирани са техни *когнитивни, емоционални и поведенчески компоненти*.

Описани са взаимоотношенията на Аз-концепцията с други важни компоненти на личността – *самооценката и Аз-ефективността*.

Разгледани са много методи и техники за развитие на Аз-концепцията, самооценката и Аз-ефективността.

6. Подкрепа на ученическото включване и самоорганизация

Разгледано е и детското участие, което се отнася до „*информирано и доброволно включване на децата*“ във „всички въпроси, които ги засягат пряко или косвено“. В много случаи обаче в педагогическата теория то се разглежда не само като „участие във вземането на решения“, но и като участие в дадена дейност и „форма на *социална ангажираност*“ (вж. Thomas, 2007: 199 – 218).

Детското участие се разбира и като „непрекъснат процес, който включва обмен на информация и диалог между деца и възрастни, основан на взаимно уважение, в който децата може да научат как техните възгледи и възгледите на възрастните се вземат предвид и оформят резултат от такива процеси“ (Committee on the Rights, 2009).

Детското участие се разглежда не само като *процес*, но и като *резултат*, който има три основни компонента: *въздействие при вземане на решения и действия, взаимно уважение между деца и възрастни и съвместно обучение* (Tisdall, 2014: 168 – 188).

Този подход се основава на модела на „постепенно освобождаване на отговорността“, разработен от Pearson & Gallagher (1983: 51) (фиг. 9).

Фигура 9.

Модел на „постепенно освобождаване на отговорността“

Адаптирана по Fisher & Frey (2013)

Различните възможности и етапи за участие и неучастие на децата са описани в популярния модел „стълба на детското участие“ на Roger Hart (1992: 8).

Развити са основни насоки и възможности за подкрепа на детското участие.

7. Анализ, оценка и превенция на рисковите фактори върху учениците от паралелката

Посочени са и някои насоки за работата на класния ръководител към анализ на социализацията и адаптацията, личностното, социалното и емоционалното развитие на учениците. В този процес на учене, взаимодействие, игра, действия в училищната общност и др. може да възникват редица проблеми.

Много от тях са свързани с *обучителни трудности, емоционално-поведенчески проблеми, рисково поведение и деца в риск*.

Четвърта глава

ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Компетентности и обучение

Компетентностите са *симбиоза от знания, умения и отношения* (вж. Европейски съюз, 2017), които са подбрани и анализирани в изследването за часа на класа. Описан е и новият фокус в Европейската образователна политика, както и някои важни теоретични концепции, които разглеждат компетентностите като „мотивационни предразположения с три основни компонента: познавателен, афективен и конативен (предразположения, нагласи) (Raven, 2001: 253 – 274).

Описани са основните функции на компетентностния подход в обучението.

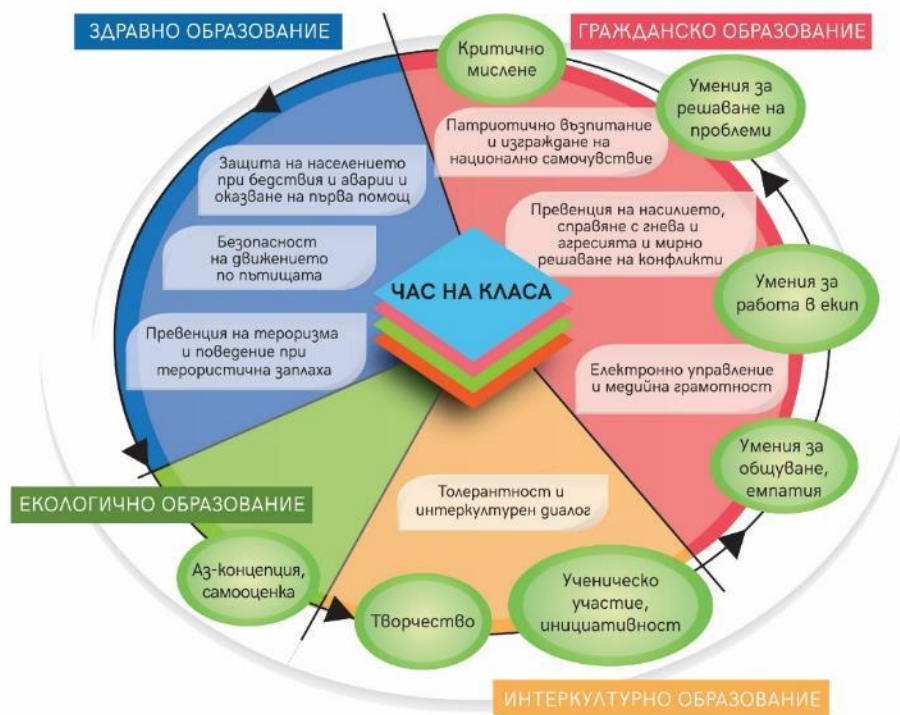
2. Модел за формиране на компетентности в часа на класа

На тази основа е изграден нов компетентностно ориентиран модел в часа на класа.

Конструирани са няколко важни негови характеристики: *акцент върху преносимите компетентности, приоритет на практическата работа и трансфер, превес на активното учене, стремеж към развиване на базови, общоучебни умения, процесуална ориентация, интегралност и др.*

Моделът включва система от педагогически теми, задачи и дейности в основните сфери от интердисциплинарния комплекс на гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование. В него се интегрират тематичните области в часа на класа, в които се реализират и подходи за развитие на преносими умения като критично мислене, решаване на проблеми, работа в екип, общуване, емпатия и творчество.

Всички компоненти в модела се следват, надграждат, но си взаимодействат динамично и разнопосочно (вж. фиг. 10).

Фигура 10.

Модел за формиране на компетентности в часа на класа

Моделът включва *повече от сто очаквани резултата* като знания, умения и отношения. Те са насочени към развитие на гражданска, предприемаческа, дигитална, както и към личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене.

Моделът се реализира в повече от 120 теми, които включват конструирани, адаптирани, систематизирани и апробирани занимания, методи, техники, игри, упражнения и задачи с определени цели, дейности и дидактически варианти за приложение конкретно в часа на класа в началния етап на образование.

Подбрани и адаптирани са методиките, идеи и подходи от български и международен опит и добри педагогически практики.

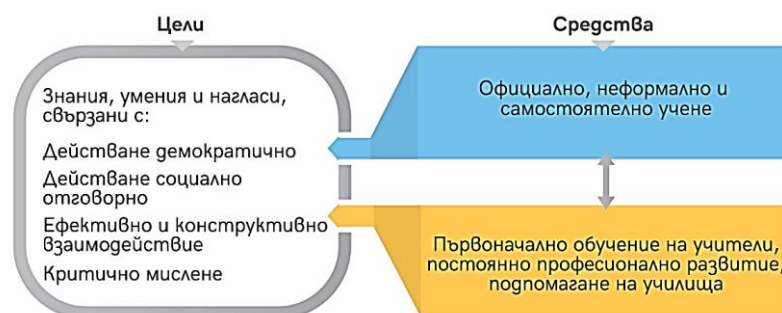
Моделът се прилага ефективно повече от 8 години с ученици от София, Пловдив, Варна, Русе, Монтана, Ихтиман, Перник, Правец, Божурище и др. чрез цялостна методическа система (вж. Витанов, 2019a, 2019b, 2019c, 2019d, www.pravila.bg).

3. Формиране на гражданска компетентност

Съществуват разнообразни определения за гражданското образование, които варират от *тясното разбиране* за „политико-правните аспекти в подготовката на бъдещите граждани“ (вж. Коларова, 2014: 220) до *широки разбираня*, които включват и „хигиена и здравословно хранене“ (Балкански, 1998: 103) или и „култура на поведение“ (Захариев, 2001: 166).

Широкото определение свързва гражданското образование основно със *социализацията* (Легурска, 2018: 52, Коларова, 2014: 215) и „подготовката на учениците за техните роли и отговорности като граждани (Kerr, 1999). То дава основание на много автори и учители да говорят за образование за *демократично гражданство* – „процес на личностно развитие и на подготовка на младия човек за социални изяви, диалог и сътрудничество върху основата на зачитането на правата на човека, на изградената лична морална позиция и познаването и спазването на законите на нашата държава и механизмите и принципите на съвременното демократично общество“ (Вълчев, 2003: 8).

Този подход се реализира и чрез *четири* основни категории цели за гражданско образование в страните от Европейския съюз (фиг. 11).

Фигура 11.

Концептуална рамка за гражданско образование

Адаптирана по Европейска комисия (2017: 9)

Подбрани и систематизирани са *основните компетентности* – знания, умения и отношения по гражданско образование в часа на класа.

На тази основа са предложени основни методически подходи, методи, дейности, задачи, техники и др. за формиране на гражданска компетентност в часа на класа, ориентирани към *правата и отговорностите на детето, ефективно и конструктивно*

взаимодействие с другите, демократично гражданство, солидарност и сътрудничество, както и чувства и поведение.

4. Формиране на критично мислене

В икономиката на знанието преподаването и усвояването на информация, факти и процедури са важни, но недостатъчни. Затова уменията за критично мислене, решаване на проблеми, способността за сътрудничество и творчество се определят като важни средства, с които да се приложи наученото в практиката, за да се създадат нови идеи, нови теории, нови продукти и нови знания (Европейски съвет 2018). Нещо повече, критично мислене, креативност, инициативност, решаване на проблеми и др. имат важна роля във всички ключови компетентности (European Commission, 2012).

Систематизирани и анализирани са същността и характеристиките на критично мислене. То се определя като *подход и процес на идентифициране, анализиране, синтезиране и оценяване на информация за получаване на приложими знания и решаване какво да се прави и в какво да се вярва* (Славин, 2005: 342, Liu, Frankel & Roohr, 2014, Herbert, 2017). То е свързано с анализ на аргументи, правене на изводи с използване на индуктивно или дедуктивно разсъждение, *преценка или оценка* и вземане на решения или решаване на проблеми (вж. Lai, 2011), както и уменията за *задаване и отговаряне на въпроси, тълкуването и обяснението, обосноваването, разясняването* и др. (вж. Lai, 2011).

Освен тези и други когнитивни компоненти критичното мислене включва и *отношения и нагласи*, които се свързват с откровеност и непредубеденост, справедливост, разумност, любознателност, желание да бъдеш информиран, гъвкавост, *разбиране на гледните точки на другите* и др. (Facione, & Gittens, 2013, Lai, 2011). Така в него се оформят аналитични, творчески и практически елементи (Стърнбърг, 2014: 450).

Разгледани са основните подходи, методи и техники на обучение за критично мислене в няколко направления: *умения да се разбират множество гледни точки, умения за разсъждение и анализ, тълкуване на данни, откриване на знания и използване на източници, медийна грамотност, творчество, извършване на преценка, разбиране на съвременния свят, задаване на въпроси* (Европейски съюз, 2017: 9).

5. Формиране на медийна компетентност и разбиране за електронно управление

Медийната грамотност е умението да се *„декодира, оценява, анализира и произвежда както печатна, така и електронна медия“* (Aufderheide, 1993). То е насочено към умения не само да се *„разбират, но и създават мултимедийни съобщения“* – креативни решения, съобщения, послания, мнения, позиции, портфолио, презентации и др. (Vasilchenko et al., 2017). Затова медийната грамотност се *„фокусира върху специфични знания и умения, които може да помогнат за критичното разбиране и използване на медиите“*, както и *„способност за достъп, анализ, оценка и комуникация на съобщения в различни форми“* (вж. Jeong, Cho & Hwang, 2012).

Медийната грамотност е тясно свързана с критичното мислене не само за получаване на съобщения, но и за *създаване на смисъл* (Kellner & Share, 2005) и *„собствени послания“* (Hobbs, 1998).

Структурирани са основни подходи, теми, задачи и дейности за формиране на медийна грамотност: *информираност и технически компетентности; анализ и критична практика; оценка и създаване на медийно съдържание.*

Описани са и дейности за *разбиране на електронното управление.*

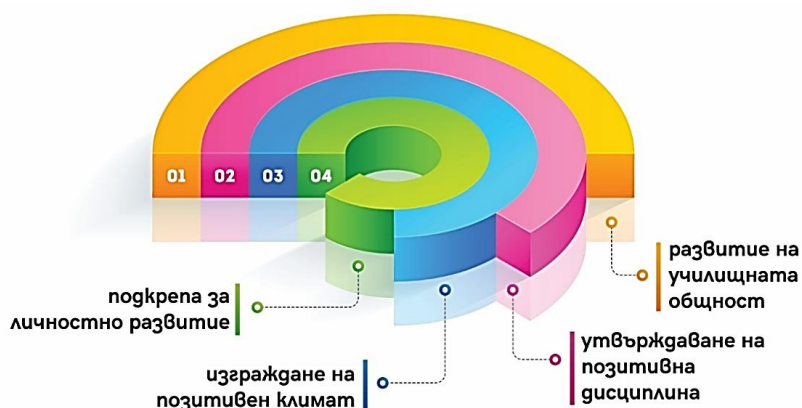
6. Превенция на насилието, справяне с гнева и агресията.

Мирно решаване на конфликти

Разгледани са различни определения и разбирания за агресия и насилие както в нормативните документи, така и в научната литература. Споделя се разбирането, че агресията е един от *най-значимите рискове за здравето и успеха* на учениците и социалната среда в училище. По своя характер тя е *поведение, насочено към причиняване на определена вреда на един или повече души* (Стаматов, 2000: 325), а „насилието е форма на *физическо или психическо насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални нарушения*“ (Конвенция, 2014).

Описани са основните форми на агресия и насилие. На тази основа са систематизирани и организирани методически подходи и дейности за справяне с гнева и агресията и мирно решаване на конфликти.

Посочва се основното значение на цялостния училищен подход към превенция на насилието, като прилагане на концепцията за „*подкрепа за личностно развитие на детето и ученика*“, „*изграждане на позитивен организационен климат*“, „*утвърждаване на позитивна дисциплина*“ и „*развитие на училищната общност*“ (Механизъм, 2017) (фиг. 12).

Фигура 12.

Елементи от цялостен училищен подход за превенция на насилието

Адаптирана по Механизъм за противодействие на... (2017)

7. Обучение в инициативност и предприемчивост

Традиционно предприемачеството се определя като *стопанска дейност* по започване на ново или обновяване на съществуващо предприятие, за да се постигне печалба. Така предприемачът идентифицира възможности, планира, организира, координира, осигурява капитал и поема редица рискове, за да започне бизнес начинание.

През последните години обаче се очертава тенденция за разширяване на това разбиране. Така предприемачеството се обвързва все повече с *активност, самостоятелност, решителност, предприемане на инициативи, ориентация към действия, креативност и др.* (вж. Европейска комисия, 2016: 22).

Систематизирани са всички основни характеристики на инициативността и предприемчивостта като ключова компетентност. На тази основа са групирани важни очаквани резултати, теми, техники и дейности за тяхното формиране в часа на класа. Те са ориентирани към *формиране на предприемаческа нагласа за самоувереност, формиране на нагласа за инициатива, формиране на предприемачески умения за*

творчество, формиране на умения за планиране, начално кариерно ориентиране, формиране на умения за делово общуване и работа в екип, оценка на възможности и др.

8. Формиране на здравна компетентност

Здравословният начин на живот и *насърчаването на благоденствието* за всички хора са определени като основна цел на програмата за устойчиво развитие на Европейския съюз и глобалната рамка за устойчиво развитие на ООН (Европейска комисия, 2016, United Nation, 2015).

Затова в изследването са подбрани и анализирани много нормативни документи, образователни политики и научни проучвания за здравната компетентност.

Посочва се, че сложността на човешкото поведение обаче изисква подходите на здравното образование да бъдат насочени към *три* ключови влияния за промяна на поведението: *знания за поведението; нагласи, свързани с поведението; умения, необходими за активизиране на поведенческата адаптация* (Gilbert, 2017: 3).

Обръща се внимание на разбирането и формирането на здравна грамотност като част от общата грамотност, която включва *система от знания, мотивация и компетентности*. Тя придобива важно значение за световното здравеопазване и политиката за устойчиво развитие (Kickbusch, 2013).

Описват се и важни аспекти от *физическата активност, определена* от Световната здравна организация като „*ключова за развитието на личността, насърчавайки психо-физическото благополучие*“.

Систематизирани са основните теми, дейности и методи за формиране на здравна компетентност в няколко основни направления: *психично здраве и личностно развитие, физическо развитие и дееспособност, лична хигиена и хранене* (Наредба, 2016).

9. Обучение за защита при бедствия и аварии и оказване на първа помощ

Бедствието се определя като „*значително нарушаване на нормалното функциониране на обществото, предизвикано от природни явления и/или от човешка дейност и водещо до негативни последици за живота или здравето на населението, имуществото, икономиката и за околната среда*“. Предотвратяването, овладяването и преодоляването му „*надхвърлят капацитета на системата за обслужване на обичайните дейности по защита на обществото*“ (Закон, 2020). Бедствието е свързано с *три* важни елемента: *опасност, уязвимост и риск*.

Структурирани са основни определения и разбиране за преподаването на тази компетентност в часа на класа. Систематизирани са същността и основните характеристики на бедствия и оказването на първа помощ. Посочва се, че *училищното обучение* има *съществена роля* в процеса на намаляването на риска от бедствия. Изследванията показват, че то може да „*увеличи възприемането на риска от децата*“, да подобри нивото им на устойчивост, да повиши информираността, включително в семейството и общността. Така се *повишава готовността* за по-бързо и по-добро реагиране при възникване на бедствие и авария, обучението се ориентира към „*фазата на подготовка за бедствието*“ (Torani et al., 2019).

Систематизирани са основните направления на обучение за защита от бедствия, групирани в *три* основни области (фиг. 13).

Фигура 13.
Основни теми за защита от бедствия и аварии

10. Обучение по безопасност на движението по пътищата

Обучението по безопасност на движението по пътищата се смята за важна част от държавните политики за *пътната безопасност*. То спомага за *коригиране на поведението* на участниците в движението и е важен фактор за намаляване на броя на загиналите при пътнотранспортни произшествия. Обучението по безопасност на движението по пътищата се определя като съществена част от *интегриран подход* към безопасността на движението по пътищата (European Transport Safety Council, 2019: 5).

Много държави включват обучение по пътна безопасност на всички нива на училищно образование в изпълнение на поет ангажимент към подписана от тях конвенция на Икономическата комисия за Европа на ООН за движение по пътищата.

Важно внимание се отделя на изясняване на същността и характеристиките на тази компетентност. Подбрани и подредени са основни очаквани резултати, определени от учебните програми (вж. Програма, 2018а, 2018b 2018с, 2018d). В тях са посочени *осем* основни тематични направления (фиг. 14).

Фигура 14.
Основни тематични направления по безопасност на движението по пътищата в часа на класа в начален етап

Описани са основните подходи, теми, задачи и дейности за обучение по безопасност на движението по пътищата в часа на класа в няколко основни направления: *пътна среда, правила и култура на поведение на пътя, както и ориентацията на пътя*.

11. Превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха.

Киберзащита

Анализират се основни определения за тероризма като „*умишлено престъпление*“, което може да нанесе „сериозна вреда на дадена държава или международна организация“, *посегателствата* върху човешкия живот и физическата неприкосновеност на дадено лице, *отвлечането или вземането на заложници*, причиняване на съществени разрушения на обществени обекти, системи, инфраструктура и др. (Европейски съвет, 2017).

Систематизира се основното разбиране за киберсигурността като *система от „предпазни мерки за защита на информационните системи и техните ползватели от неразрешен достъп, атаки и вреди, за да се гарантират поверителността, целостта и наличността на данните“* (Европейска сметна палата, 2019). Киберсигурността включва „*предотвратяване, откриване, реагиране и възстановяване от киберинциденти*“.

На тази основа се конструират основните очаквани резултати, теми, методи и техники на обучение за превенция на тероризма и кеберсигурност.

12. Екологична компетентност за устойчиво развитие

През последните години екологичното образование придобива *нови приоритети* и перспективи. Природата се разглежда в *по-широк план*, като в нея се включват важни проблеми на създадената от човека и *социалната среда* (вж. Hanisch, 2014: 662). Разширяват се и амбициите на екологичното образование да ни „*научи как да живеем и да действаме с цялостно осъзнаване на нашата среда*“ (Environmental Education, 1997: 9). То обхваща както всички местни и регионални проблеми, така и глобалните проблеми, свързани с „*водата, мобилността, потреблението, снабдяването, отпадъците, местообитанието, енергията, климата, биологичното разнообразие, солидарността, здравето и др.*“ (Educate towards environment, 2014).

Затова в изследването се систематизират основните определения и характеристики на *екологична интелигентност и екологично образование и устойчиво развитие*. Образованието за устойчиво развитие „*дава възможност на учещите да вземат информирани решения и отговорни действия за целостта на околната среда, икономическата жизнеспособност и справедливото общество, за настоящите и бъдещите поколения, като зачитат културното многообразие*“ (Issues and trends, 2018: 3). Така екологичното образование надраства границите на преподаване и усвояване на знания и формиране на умения за опазване на околната среда. То се интегрира в един *по-широк процес* на обучение, насочено към социалните и икономическите феномени като „*ефективното потребление на естествените ресурси, поддържането на екосистемата и отговорно отношение между членовете на обществото и бизнес общността*“ (Issues and trends, 2018: 7 – 8).

На тази основа се разработват основните подходи за екологично образование, насочени към *опазване на въздуха и пестене на вода и енергия, озеленяване и поддържане на чиста околна среда, организиране на разделно събиране на отпадъци в клас, както и инициативи за опазване на околната среда*.

13. Интеркултурна компетентност. Толерантност и интеркултурен диалог

Европейската политика определя интеркултурния подход за важен образователен приоритет. Нещо повече – „*солидарност, уважение за всеки човек независимо от неговия етнически, религиозен или културен произход и насърчаването на културното многообразие*“ се определят като „*съществени условия*“ за развитие на приобщаващи демократични общества (Portera & Grant, 2017: 10).

Макар да не е определена като ключова компетентност, интеркултурната грамотност е съществена част от Европейската квалификационна рамка. Тя заема *важни елементи* от гражданската компетентност и отделни части от многоезиковата компетентност. Интеркултурната компетентност включва система от *знания* за „европейската интеграция и осведоменост за *многообразието и културните идентичности* в Европа и в света“. Тук се включва и разбиране за „мултикултурните и социално-икономическите измерения на европейските общества и за начина, по който националната културна идентичност допринася за европейската идентичност“. Тя включва и *умения* „за *аргументиране и конструктивно участие в дейности на общността*“ (Европейски съвет, 2018).

Към тях може да се добавят и „*оценяване на културното многообразие, интерес и любопитство към различни езици и междукултурно общуване*“, както и „*уважение към индивидуалния езиков профил на всеки човек*“. Това „включва както уважение към майчиния език на лицата, принадлежащи към малцинства и/или от семейства на мигранти, така и признание на официалния език или езици на съответната държава като обща рамка за взаимодействие“ (Европейски съвет, 2018).

На тази основа са разработени основните подходи, теми, задачи и дейности за интеркултурното образование в няколко основни групи (Наредба, 2016) (фиг. 15).

Фигура 15.

Области на интеркултурното образование

14. Патриотично възпитание и изграждане на национално самочувствие

Патриотичното възпитание е свързано с *отношението и чувствата към родината* и родовия корен. От своя страна родовият корен е свързан както с *миналото, така и с настоящето и бъдещето*. Характеризира се с *принадлежност, привързаност към традициите, фолклора и природата на родното място, стремежа към тяхното съхраняване и развитие* (вж. Чавдарова-Костова, 2018: 202).

Така патриотичното възпитание е свързано със знания и умения, които се развиват спираловидно *от рода през общността към родината*.

Патриотичното възпитание и изграждането на национално самочувствие са основни приоритети в часа на класа. Те заемат важна част от *задължителните тематични области* във всички класове. Част от знанията, уменията и отношенията са формулирани в рамковите изисквания по интеркултурно образование. Те са основа за структуриране на основните очаквани резултати и разработване на теми и подходи за патриотично възпитание в часа на класа. Приоритетно са насочени към *традиции и съвременност, подготовка за празници, както и национална и европейска идентичност*.

Петта глава

МЕТОДИ И ТЕХНИКИ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Същност и характеристики

Методите на обучение „изграждат *процесуалната страна* на технологията на обучението“ (Андреев, 2001: 195) и така „задвижват“ процеса на преподаване и учене. Те може да направят усвояването на едно и също учебно съдържание *по-малко или повече ефективно* и затова са особено важни за успешната работа на класния ръководител.

Методите на обучение са *пътят, начинът*, по който се осъществява процесът на педагогическата работа в часа на класа. Най-често те се определят като *последователни, съзнателни, целенасочени и систематични действия на учители и ученици в тяхната съвместна дейност и взаимодействие за постигане на целите на обучението* (Orlich et al., 2010: 4).

Методите на обучение включват в себе си *система от правила и действия*, които се определят като *похвати* (Чавдарова-Костова и др., 2018: 349), процедури (Landøy et al., 2020: 141) или *техники* (Стърнбърг, 2014: 615, Андреев, 2001: 195, Петров, 2001: 213, Витанов, 2015: 17 – 18).

Описани са основните характеристики на *техниките* на обучение като *конкретни, самостоятелни и завършени действия* на учителя или ученика (Петров, 2016: 214). В повечето случаи техниките *включват процедури* и определени начини да се усвои или спазва правило, да се извърши дейност, да се прилага или осъществява нещо в класната стая (Orlich et al., 2010: 4). Посочва се също, че техниките са *поредица от действия* на учителите и на учениците, които са логично и йерархично подредени, за да се гарантира ефективността на педагогическата работа (Landøy et al., 2020: 141, Радев, 2005: 254).

2. Основни групи методи на обучение

Следвайки ориентациите и приоритетите, методите и техниките на обучение в часа на класа може да се подразделят на *четири* основни подгрупи (фиг. 16).

Фигура 16.

Основни групи методи на обучение в часа на класа

3. Директни методи и техники на обучение

Директните групи методи на обучение съдържат няколко *основни методи и техники*, които включват такива важни цели като привличане на вниманието на

учениците, структурирано излагане на учебно съдържание, актуализация на знания, упражняване, извличане на желано поведение, обратна връзка, оценяване и др. (Borich, 2017: 252 – 283). Така се оформя група от *седем директни метода* на обучение в часа на класа (фиг. 17).

Фигура 17.

Директни методи и техники на обучение в часа на класа

Описани са същността и основните характеристики на тези методи на обучение в часа на класа. Посочени са някои важни техни особености и специфика на приложение в часа на класа.

Подробно са разработени дидактическите варианти за приложение на *изложението*: научнопопулярният и художественият разказ, обяснението, описанието и четенето.

Систематизирани са важни характеристики на *беседата и задаването на въпроси*. Най-често въпросите са групирани около познавателните нива на учениците, отвореност на въпросите и обем на отговорите и др. (Fusco, 2012, Marzano et al., 2001).

Разработват се групи познавателни, отворени и затворени въпроси, добре и аморфно формулирани въпроси, въпроси с един и тези с повече отговори, определени като дивергентни, както и важна група на въпроси за групов отговор.

Изследват се и възможностите на *самостоятелната работа* с учебните материали, която дава възможност на ученика да практикува, да усвоява по-добре или да прилага усвоеното. Само в отделни случаи тя трябва да се използва за усвояване на нов учебен материал (Стърнбърг, 2014: 623).

Разработват се варианти за *работа с кратки текстове, илюстрации, схеми и снимки*, задачи за самостоятелна работа и др. Посочени са конкретни техники за работа.

В изследването се посочва, че използването на *електронните дидактически ресурси* дава възможност за включването на учениците в основни или допълнителни дейности, свързани с „използване на учебни ситуации, при които учениците са заети с обсъждане и решаване на реални проблеми от живота на хората“ (Цанев, 2019: 22 – 23).

Класният ръководител може да използва успешно *асинхронни дейности*, които включват „изпращане на различни видове учебни е-ресурси за самоподготовка; изпращане на работни листове или онлайн упражнения за самостоятелна работа и за проверка на знанията; създаване и изпращане на различни електронни артефакти от учениците и др.“. *Синхронните дейности* чрез инструментите за видеоконференции включват „преподаване на основното учебно съдържание от учителя; проверка на знанията (като въпроси и отговори „на живо“ във виртуалната класна стая или чрез определен инструмент в реално време); провеждане на различни дискусии с учениците (Алексиева, 2021).

Структурирани са дидактически варианти на електронните ресурси в часа на класа като галерии от снимки, аудио- и видеоматериали, игри, тестови задачи и др. (вж. pravila.bg).

Демонстрацията е широко използван метод, чрез който класният ръководител показва, изписва и описва обекти, дидактически материали, правила на поведение, процедури, дейности и др. (Андреев, 2001: 232).

Описани са нейните основни видове и разнообразни дидактически варианти като *демонстрация на обекти и правила в реална среда, демонстрация от учениците, демонстрация на обекти и правила във виртуална среда, както и демонстрация чрез визуализация.*

Разработени са и възможностите на *упражнението* като широко използван директен метод на обучение, който включва ръководени от класния ръководител съзнателни повтарящи се действия на учениците. Те са насочени към актуализация, затвърждаване и разширяване на знания и умения, правила и процедури. Упражненията може да се систематизират в няколко групи (Андреев, 2001: 235 – 236, Петров, 2016: 230 – 231), които се разработват за часа на класа: *упражненията по образец, вариативните упражнения и коментарните упражнения в часа на класа.*

Описани са и дидактическите възможности на *инструктажа* като специфичен метод на обучение, който е свързан с директно представяне на изисквания, правила, процедури и др. (Радев, 2005: 382). В много случаи те са насочени към *безопасно поведение* и затова не са свързани с обяснения.

Така учителят инструктира учениците за опасното поведение при игри, евакуацията при бедствие или авария, правилното използване на леснозапалими или отровни продукти, оказването на първа помощ при измръзване и др.

4. Индиректни методи и техники на обучение

Тези методи преодоляват ниската ефективност на директните методи при *преподаване на концепции, модели и абстракции* (вж. Vogich, 2017: 284). Индиректните методи и техники се справят успешно с трудностите при традиционното обучение, при формиране на някои типове мислене, при пасивната роля на ученика, за дълбочината на осмисляне и когнитивно разбиране, при механично пренасяне на знания и др. (вж. Стърнбърг, 2013: 629 – 630).

Индиректните методи на обучение често се определят като *ключов елемент* от така нареченото отворено обучение (Мирчева, 2013: 41). При него е решаващо „участието на учениците“ чрез „предоставяне на възможност за самостоятелно планирано и управлявано учене“. Така на преден план излизат „любознателността на децата, техният стремеж да задават въпроси, за да узнаят повече в дадена област“, които „служат като мотив за учене“.

„Отвореното обучение“ е „пресечна точка на мрежа от понятия, като „свободна работа“, „седмичен план“, „дневен план“, „работа по проекти“, „обучение в работилница“, „работа/учене по станции“ и др. Така то се „доближава до представата за едно отворено за опита и действието „училище за живота“ (Мирчева, 2013: 39).

Индиректните методи на обучение в часа на класа са структурирани в няколко групи (фиг. 18).

Фигура 18.

Индиректни методи и техники на обучение в часа на класа

Проучването насочва малките ученици да *наблюдават и записват различни обекти, явления, дейности, поведение, движение, правила, процедури и др.* Учениците усвояват умения да планират и *осъществяват малки проучвания* и структурирани наблюдения.

В процеса на проучване се осъществяват планиране, наблюдение, събиране на информация от различни източници, записване, сравнение, анализ, оформяне, представяне и др.

Описани са негови дидактически варианти като *наблюдаване и записване, тематични и биографични проучвания, проучване интервю, както и проучването, ориентирано към ученика.*

С методите на *визуализация и класификация* се осъществяват *активно онагледяване на обучението*, разбиране на връзки и зависимости, улесняване на усвояването на учебно съдържание, увеличаване на сетивния опит за предмети, обекти, процеси и явления от заобикалящия свят.

Учениците се включват в дейности по *подреждане, класифициране, сравняване, анализиране*, събиране на информация, записване, рисуване, чертаене, определяне на приоритети и др.

Затова са описани основните дидактически варианти за прилагането им в часа на класа: *схеми и технически рисунки, таблици, диаграми и пиктограми, мисловни карти* (Бюзан, 2010), *асоциативен облак, диаграми на Ойлер-Вен, флашкарти, фотографии и др.*

Важно място е отделено на индиректния метод *решаване на проблеми* в часа на класа. Той дава възможност да се променя подходът на преподаване от теория към практика, в която *учениците се включват активно*, за да разберат по-добре учебното съдържание. Така те са поставени в ситуация на *активна практическа работа по решаване на автентични задачи* (вж. Priemer et al., 2020). При решаването на проблеми учениците използват своите знания и умения в *непозната ситуация, при която не може да използват познати алгоритми и процедури* (вж. Carson, 2007).

Описани са основните дидактически варианти като *представяне на проблеми и проблемни ситуации, откриване и дефиниране на проблеми, откриване на грешки и подробности, формулиране на разнообразни проблеми, генериране на идеи и формулиране на хипотези, мозъчна атака (Brainstorming)* (Osborn, 1979), *прогнозирам, наблюдавам, обяснявам* (Palmer, 1996), *построяване на стени* (вж. Active Learning, 2007: 18) и др.

Разработени са същността, основните характеристики и дидактическите варианти за *работата по казуси* в часа на класа.

Важно място е отделено на работата по проекти в часа на класа. Този индиректен метод на обучение, разработен от Джон Дюи и Уилям Килпатрик като стратегия за преодоляване на консерватизма в обучението, създава възможности за *доближаване до интересите на учениците* и включването им в *автентични практически смислени дейности* (вж. Condliffe et al., 2016: 6).

Проектно базираното обучение има силно изразен *интегрален характер* (Андреев, 2001: 239). В процеса на работа по проект учениците осъществяват *наблюдения, събират информация от различни източници, проучват, анализират, описват, обсъждат, планират, дискутират, рисуват, играят, изчисляват, изработват, оформят, представят* и др. Тези дейности може да бъдат самостоятелни или екипни, за да насърчат активното участие и взаимодействие, стремежа към успех и самоутвърждаване, както и социалната отговорност, осъществявани чрез социални взаимодействия и споделяне на знания и разбиране. Така учениците се включват в *значими учебни преживявания* (вж. Kokotsaki et al., 2016), решават реални задачи, действат активно и отговорно, съзряват интелектуално и нравствено (Андреев, 2001: 239).

Разработени са варианти за *практически ориентирани проекти, проекти за „учене чрез откриване, проекти послания, социално ориентирани проекти, както и проекти за трансфер на знания и умения.*

Описват се особеностите на *практическите дейности* в часа на класа. В тези дейности *учениците учат, усвояват, и то не само когнитивни или практически умения, но и социални компетентности.* Така се доближават до една автентична среда, която е „толкова важна и реална, колкото тази в дома, квартала или на детската площадка“ (Дюи, 2006).

Затова са разработени и варианти на такива дейности като *изработване на полезни изделия, изработване на дидактически материали, изработване на изделия за игри, изработване на изделия за подарък и размяна, изработване на модели и макети, както и екипни практически дейности и др.*

5. Методи за взаимодействие

Методите от тази група са ориентирани към *активни взаимодействия* между учениците, между учител и ученици, както и между учениците и дидактическата среда. Те включват необичайни за традиционното преподаване и учене ситуации, дейности и методически проекции. Методите за взаимодействие са свързани както с *обмяната на идеи*, така и с планиране и осъществяване на *дейности, насочвани от учениците.*

Методите на взаимодействие включват няколко групи, приоритетно използвани в часа на класа (фиг. 19).

Фигура 19.

Методи за взаимодействие

Активно задаване на въпроси и обмяна на информация и мнения е ефективен метод на обучение (Вълчев, 2006) в часа на класа. Описват се някои негови важни варианти като *дискусия, обсъждане на послания в художествени и научнопопулярни текстове, дискусия по етически текстове, по текстове с възможен избор, дебат и др.*

Персонализирано дидактическо послание е техника, при която се използват *послания от известни национални и регионални авторитетни личности* – певци, спортисти, писатели, журналисти, телевизионни водещи, артисти, бизнесмени, държавни служители и др. Тези послания се съдържат не само в техните произведения и продукти, но и в *публичните им изяви и поведение*. Може да се използват събития, изказвания, ситуации, новини *за начало на дискусия* по определена тема. Например поведение за предпазване от заразни болести, здравословен начин на живот, опазване на природата и др. Може да се планират такива послания, като се записват и се представят пред учениците опит, съвети, правила и др. от известни личности в района – родители, популярни големи ученици и др.

Основно място е отделено на *работата в екип, кооперативното и сътрудническо учене* (Slavin, 2015, Gillies, 2003, Johnson & Johnson, 2013).

Описани са неговите основни характеристики и педагогически възможности, варианти за прилагане в часа на класа, като *работа по двойки, учене заедно, работа в екипи по постижения* (Славин, 2005) и *пъзел* (Aronson, 2011).

Систематизирани са много *техники за работа в екип* като опознаване, сближаване, сплотяване и мотивиране (Вълчев, 2006: 71 – 85), *планирай и организирай, моите (нашите) успехи и постижения*, техника 5 – 1 – 4 (Wondimu, S., 2010: 154), *украси в екип*, общи рисунки, концентрични кръгове, аквариум (Гюрова и др., 2006: 59), SWOT анализ, креативна таблица (вж. Active Learning, 2007: 19).

Разработени са и същността, характеристиките и специфичните дидактически възможности на *играта* в часа на класа. Играта се използва в обучението и заради нейните възможности *да ангажира* ученика и класния ръководител в „специфично учебно преживяване“, както и за „трансфер“ на учебно съдържание към учениците (Maier, 1989).

Затова са разработени варианти на игри в различни групи: *ролеви игри, игри драматизации, симулативни игри, киноигри, игри импровизации, делови игри, настолни игри, дидактически, познавателни игри, занимателни рисунки, състезателни игри, игри за смяна на дейността и кратка почивка* (Вълчев, 2003, 2006: 75 – 82) и др.

Работа по продуктивни въпроси. Една от важните задачи на класния ръководител в процеса на активно учене е да окуражава учениците *да поставят въпроси* за това, което биха искали да открият, което ги вълнува, подклажда любопитството и интересите им.

Основната цел на записването е да се подберат и използват въпроси, които да насочат учениците към проучвания, малки проекти, изследвания, дискусии и др. Така един зададен от ученик въпрос става продуктивен, защото е повод и начало за дейности, свързани с преподавана конкретна тема или проблем и за активно учене на целия клас.

Важен метод на взаимодействие е участието в *общественополезни дейности в общността*. Участието на учениците в такъв тип дейности е ефективна форма на обучение и се използва често като важен метод за гражданско и екологично образование.

Общественополезни дейности дават възможност учениците да участват в *доброволен общественополезен труд и инициативи*, които имат *реален принос* за развитието на общността. Така те развиват по-добри разбирания за социалните взаимодействия и проблеми и за възможностите на личния принос. В процеса на работа те подобряват своята *самоувереност и ангажираност*, уменията си за критично мислене, решаване на проблеми и конструктивно участие в живота на общността (вж. Elyer, 2002, Levkoe, Friendly & Daniere, 2020).

Описани са разнообразни възможности и варианти на общественотополезните дейности в часа на класа, разпределени в няколко групи: *дейности в полза на социални групи и общности, дейности в полза на природната и обществената среда, инициативи за промяна и общи дейности, засади или осинови растения, табло за празниците в клас, пролетно почистване, както и проект в общността.*

Стремежът да се освобождава *повече време за дискусии, разбиране и трансфер* на знанията, както и активно учене в класа, създава нови методи и подходи на обучение. Един от тях, който добива все по-голяма популярност, е „Обърнатата класна стая“ (November & Mull, 2012).

При този метод *учениците се подготвят предварително по темата*, като усвояват учебното съдържание най-често с помощта на аудио-визуални средства – видеоматериали, презентации, електронни ресурси и др. *Така те са подготвени да се включат в активни дискусии, да задават повече въпроси и да общуват помежду си*, като обменят информация по темата и др.

Описани са варианти за приложение на този метод в часа на класа, които включват *предварителни проучвания, изучаване и представяне на учебно съдържание, наблюдение, гледане на видеоматериали, подготовка на въпроси, както и представяне на идеи и решения.*

6. Оценяване в часа на класа

Методите от тази група са важна част от процеса на обучение в часа на класа. Те включват методи и техники за *оценяване и рефлексия.*

Оценяването е важен елемент от педагогическия процес в часа на класа. То винаги е било достатъчно трудно и често пренебрегвано като *цялостен педагогически феномен.* Главните проблеми са свързани с *диагностиката на личностното развитие, разнообразните знания, умения и отношения,* необходимостта от създаване не само на тестови задачи, но и на структурирани наблюдения, проблемни ситуации, казуси и др., които са трудни за изработване и осъществяване.

По своята същност оценяването е широк педагогически процес и *система*, която е насочена не само към проследяване на личностното развитие на учениците. Тя е насочена и към това какво, колко и в какъв *времеви период* (Стърнбърг, 2014: 710) те са усвоили компетентностите като очаквани резултати от обучението, към учебното съдържание, стратегиите и методите на обучение и др. (Андреев, 2001: 245).

Оценяването осъществява важни функции в процеса на обучение, възпитание и управление на класа. Те са свързани с осъществяване на *постоянна обратна връзка,* управление и контрол, проверяване (Радев, 2005: 446 – 447) и планиране на евентуални *корекции в работата или допълнително обучение и консултации.*

Описани са основните видове оценяване – оценяване на развитието на учениците, организираното структурирано наблюдение на класния ръководител, портфолиото на ученика и класа, както и оценяване на постиженията на учениците.

Систематизирани са и всички специфични *форми и методи на оценяване* в часа на класа – *устното изпитване, анкетите, тестовите задачи, наблюдението, казусите и игрите ситуации.*

Обърнато е внимание и на автентичното оценяване, при което на учениците се *дават задачи от реалния живот*, които да включват знания и умения, които се използват в автентична среда.

7. Изготвяне на характеристика на ученика

В нея класният ръководител прави *преценка за развитието на ученика* в две области: *образователно-възпитателния процес и спазването на училищната дисциплина.*

Тъй като няма точно определение критерии, показатели или указания за изготвянето на тази характеристика, в училище се използват *различни подходи и варианти* за нейното изготвяне. Затова в рамките на изследването са разработени няколко критерия и показателя за изготвяне на характеристика на ученика. Това са *отношение към обучението и училището, спазване на училищната дисциплина, личностни умения и способности на ученика, компетентностно ориентирана характеристика на ученика.*

8. Рефлексия на учениците в часа на класа

Рефлексията е *процес на размисъл и осъзнаване от учениците на тяхната роля, успехи или трудности, възможности, перспективи и др. в процеса на обучение.* Тя е насочена към *осмисляне* на „собствените познавателни дейности и на собствената личност“ (Василев, 2006: 265).

Рефлексията преминава през *две фази с няколко етапа*, описани от Graham Gibbs (1988). *Първоначално* ученикът *описва и оценява* случилото се, какво е мислил и чувствал, какво е било добро и какво лошо в неговата дейност. Във *втората* фаза на рефлексия се осъществява *осмислянето на преживяването и възможностите за промяна.* Тя включва *анализ, изводи и планиране на бъдеща по-успешна дейност.* Така се оформят *шест* етапа в рефлексията на ученика (фиг. 20).

Фигура 20.

Етапи в процеса на рефлексия на учениците

Адаптирана по Graham Gibbs (1988)

Описани са основните видове рефлексия: *рефлексивно описание, познавателна рефлексия, афективна рефлексия, рефлексия на дейност, напредък и оценка, рефлексивен анализ и заключение, рефлексивно планиране, както и текуща и заключителна рефлексия.*

Систематизирани са основни техники и рефлексивни въпроси към учениците в часа на класа.

Шеста глава

ОРГАНИЗАЦИЯ И ПЛАНИРАНЕ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Организационни форми на обучение

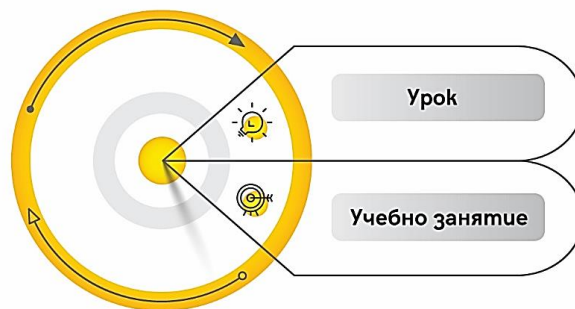
Организационните форми на обучение представляват *регулирани взаимодействия между учители и ученици, динамична конструкция на звената на процеса на обучение, варианти на педагогическо общуване* и др. (Радев, 2005: 406 – 407). Организационните форми на обучение се реализират като *фронтални, групови и индивидуални* (вж. Петров, 2016: 191).

При *фронталните* форми класният ръководител работи едновременно *с целия клас*, преподава на всички, поставя задачи на всички, контролира и оценява цялостната работа в клас. При *груповия* подход той работи с *отделните групи*, малки екипи или двойки и често влиза в ролята на фасилитатор, като подкрепя относително самостоятелната работа на учениците. При *индивидуалните* форми класният ръководител поставя *индивидуални задачи*, проучвания, самостоятелна работа и др. Те са свързани и с допълнителна работа, разговори, консултация, обсъждане и др.

Традиционно организационните форми на обучение се разделят на *класни урочни, класни неурочни; извънкласни и извънучилищни*.

2. Класни урочни форми на обучение

Урокът и урочните занятия са основни форми на обучение в часа на класа. Те имат *много общи, но и специфични особености и компоненти*. В часа на класа учебните занятия се развиват като балансирана организационна форма, която се използва в голяма част от темите и часовете. Така за разлика от обучението по отделните учебни предмети се променя съотношението между урока и учебните занимания, които заемат място на основна организационна форма в часа на класа (фиг. 21).

Фигура 21.

Урокът и учебното занятие в часа на класа

Систематизирани са същността и основните характеристики на урока и учебното занятие в часа на класа. Посочени са тяхната структура и специфични особености. Описани са и някои *насоки при преподаване на ново учебно съдържание*.

Структурирани са някои важни видове учебни занятия като тези с *приоритет на нови знания и практическите занятия*.

3. Класни неурочни форми на обучение

Описани са основните форми в часа на класа като *семинари, екскурзии, проучвателна работа* и др. (вж. Андреев, 2001: 304, Петров, 2016: 203). Посочени са основни подходи и примери за педагогическа работа.

4. Извънкласни и извънучилищни форми на обучение

Систематизирани са и някои *масови, колективни и индивидуални* (вж. Андреев, 2001: 307, Петров, 2016: 205) форми на обучение. Дадени са конкретни подходи и примери за работа.

5. Планиране на работата в часа на класа

Планирането е важна част от работата на класния ръководител. То е *основа* за осъществяване на *ефективна педагогическа стратегия* през учебната година. Планирането обикновено е *годишно* или планиране на *конкретно учебно занятие, дейност, изява* и др.

Много важно е планирането да бъде *динамично*, като *включва промени*, възникващи в процеса на преподаване и учене, промени в социалната и обществената среда и др. Те са възможни и ефективни при добре организирана и проведена рефлексивна педагогическа практика на класния ръководител.

Планирането може да се осъществи не само като фрагментарен процес на подготовка на часа, а и като *цялостна педагогическа дейност*, която включва *три* основни компонента: *дългосрочно планиране, подготовка за конкретния час на класа и оценка, рефлексия след края на часа или друг период от учебно време* (Orlich et al., 2010: 106) (фиг. 22).

Фигура 22.

Планиране в часа на класа

Адаптирана по Orlich et al. (2010: 106)

Разработени са основните направления и особености за изготвяне на годишния план на класния ръководител, който включва *подбора и организацията на темите, очакваните резултати, методите и техниките на работа* и др.

Систематизирани са и основните проблеми на планирането на урок и изготвянето на кратък и *действен план-конспект*.

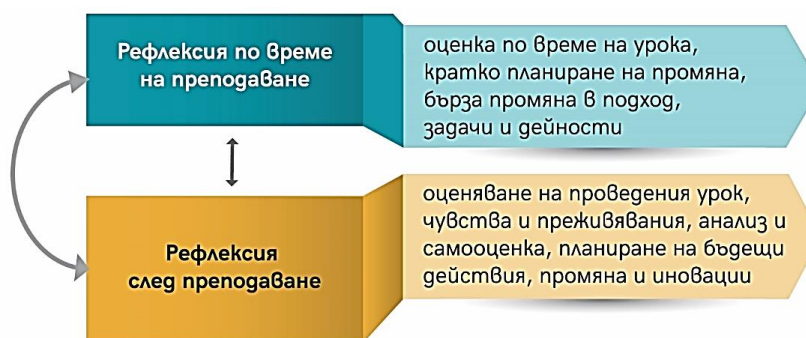
6. Рефлексивна практика на класния ръководител

Планирането и опитът невинаги са достатъчни за успешна педагогическа работа в часа на класа. Понякога се налагат *промени в утвърдени и работещи подходи*, за да се постигнат *по-добри резултати с конкретен клас* или випуск, с отделни ученици, родители и общност. В тези случаи неочевиден инструмент е рефлексивната практика, която е важна част и неотменима практика на ефективните класни ръководители.

Описани са същността и основните характеристики на *рефлексивната практика като повтарящ се цикличен процес на преподаване, размисъл и самооценка, обмисляне на промяна или ново съдържание и дидактически технологии и приложение в*

следващите теми и дейности (вж. Maura, 2012, Finlay, 2008). Организирането на такъв подход дава възможност на класния ръководител да се превърща от преносител на знания и компетентности във „фасилитатор на смислено създаване“ (вж. Costa & Kallick, 2008: 222).

Подробно е описан процесът на рефлексивна практика, който се изгражда върху концепцията на Donald Schön (1987) като рефлексия *по време* на педагогическата работа и рефлексия *след нейното приключване* (вж. фиг. 23).

Фигура 23.

Рефлексивна педагогическа практика

Адаптирана по Donald Schön (1987)

7. Планиране и организация на класната среда

Организацията на физическата среда в класната стая е важен елемент от планирането и управлението на класа. *Атрактивната, добре осветена, удобна, цветна класна стая* допринася за установяване на *позитивно и желано поведение*, съдейства за подобряване на постиженията на учениците и увеличава тяхната мотивация и интерес към ученето (Jacobsen, Eggen & Kauchak, 2009: 54 – 55).

Дизайнът на класната среда включва *поддръждането на чиновете, масите, шкафовете и другите мебели, съхраняването на материалите, аранжирането на стените, озеленяването и украсата, оформянето на различни пространства* и др.

Описани са основните концепции за планиране и организиране на иновативна среда в клас, основана на разбирането за *универсален дизайн за обучение* (вж. Ford, 2016: 25 – 33).

Описват се и идеи за създаване на *достъпна образователна среда*, както и създаване на зони в класната стая като „зелен кът“, „минибиблиотека“, „място за размисъл“ и др. В създаването може да се използват етажерки, меки настилки, пуфове, надуваеми фотьойли и др. Зоните може да бъдат *относително постоянни*, но и *да се създават в зависимост от предстояща дейност*, например създаване на зона за игра пред дъската, зона за симулативна игра – пред вратата, и др.

Описват се и идеи за създаване на *интерактивни стени в класната среда*.

Седма глава

АНАЛИЗ НА ЕФЕКТИВНОСТТА НА МОДЕЛА НА ПОЗИТИВНАТА ПЕДАГОГИЧЕСКА СТРАТЕГИЯ В ЧАСА НА КЛАСА

1. Организация на педагогическото изследване

Диагностичното изследване се проведе с 3376 ученици от София, Пловдив, Варна, Русе, Перник, Лом, Силистра, Божурище, Ихтиман, Ботевград, Велинград, Ракитово, Своге, Берковица, Чипровци, Правец, Радомир, Роман, Батак, Мирково, Волуяк, Нови Искър, Горна баня и Мъглен.

Участваха ученици в първи, втори, трети и четвърти класове от *разнообразни по големина и рейтинг училища*. Те бяха разпределени в различни селища – столицата, големи, средни и малки градове, както и в малки села. Училищата в София също бяха подбрани така, че да са с различна големина и рейтинг.

За установяване на резултатите от прилагането на модела на позитивна педагогическа стратегия беше използван подходът на *контролирано изследване*. Затова учениците бяха разделени в *контролни и експериментални групи* и диагностицирани в края на периода на експерименталното преобразуващо изследване.

Прилагани бяха подбрани критерии, за да бъдат двете групи възможно най-близки по състав, населено място, големина, рейтинг на училището и др.

2. Диагностични процедури

2.1. Тестови задачи

Диагностичното проучване включваше *две групи с четиринадесет тестови задачи* за всеки отделен клас.

Дванадесет от тях включваха *въпроси с три избираеми отговора*. Два от тези отговора бяха верни, а един – грешен.

В диагностичния инструментариум се включват и *два въпроса със свободен отговор*. Първият изискваше свободно писане (свободен отговор или самостоятелно кратко изложение), а вторият включваше задача за довършване на пет изречения.

2.2. Структурирано наблюдение

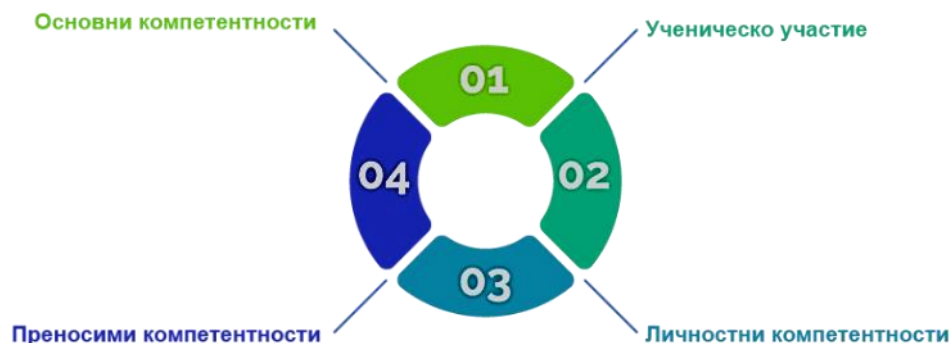
Диагностичното изследване се допълваше и с *организирано структурирано наблюдение на учениците по шест направления* през периода на преобразуващото изследване – инициативност и предприемчивост, работа в екип, мотивация за учене, критично мислене, Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност, ученическо участие. Те бяха оценени, а резултатите – обобщени по тристепенна скала.

3. Критерии и показатели на диагностичното изследване

3.1. Основни групи критерии

Оценката на ефективността на модела на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа включваше *диагностика на усвоените компетентности и елементи от личностното развитие на учениците* от началните класове. Те бяха организирани в *четири групи: основни и ключови компетентности, преносими компетентности, личностни компетентности и ученическо участие* (фиг. 24).

При конструиране на критериите бяха подбрани ключови очаквани резултати за оценка на ефективността на позитивната педагогическа стратегия.

Фигура 24.

Критерии за диагностичното проучване

3.2. Критерии и показатели за изследване на основните компетентности в часа на класа

Те включват критерии и показатели за *гражданска, здравна, екологична и интеркултурна компетентност*. Към тях се допълват знания и умения, свързани с очаквани резултати от тематичните области: *защита от бедствия и аварии, оказване на първа помощ; безопасност на движението по пътищата; патриотично възпитание; превенция на насилието, справяне с гнева и агресията и мирно решаване на конфликти; превенция на тероризма и поведение при терористична заплаха, киберзащита*.

Описани са по *девет* критерия и по *двадесет и седем* показателя за първи, втори, трети и четвърти клас.

3.3. Критерии и показатели за изследване на преносимите компетентности в часа на класа

Те включват проучване на *критичното мислене, инициативността и предприемчивостта, както и уменията за работа в екип*.

Описани са по *три* критерия и *дванадесет* показателя за първи, втори, трети и четвърти клас.

3.4. Критерии и показатели за изследване на личностните компетентности

Критериите в различните класове са ориентирани към *Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност в часа на класа, както и мотивацията на учениците за учене и участие*.

Описани са по *два* критерия и *осем* показателя за първи, втори, трети и четвърти клас.

3.5. Критерии и показатели за изследване на ученическото участие и самоорганизация

Те се отнасят към *стремежа на учениците за лично участие в живота на класа*. Формират се по *един* критерий и *три* показателя за първи, втори, трети и четвърти клас.

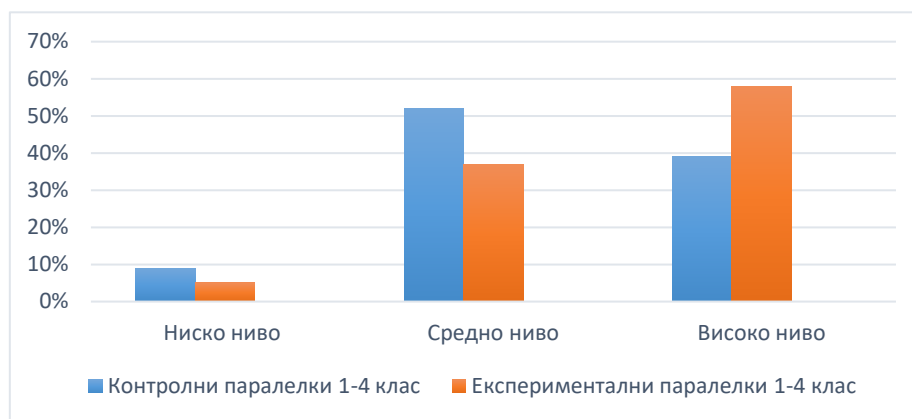
4. Анализ на резултатите по основните и ключови компетентности в часа на класа

Диагностицирани са основните и ключови компетентности в часа на класа от стандарта за гражданско, здравно, екологично образование, както и основните тематични области в рамковите изисквания за часа на класа.

Резултатите са математически и статистически обработени за всеки клас.

4.1. Анализ на гражданската компетентност

Обобщените резултати от диагностичното проучване на учениците от 1. – 4. клас показват, че при всички класове тези от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Най-голяма група от тях (58.38%) са във високите нива на критерия за разлика от учениците в контролните паралелки, които са 39.31%. Малка част от тях (4.59%) са показали ниски резултати, а 37.03% са показали средни резултати. Учениците от контролните паралелки формират съответно 8.74% от ниското и 51.95% от средното ниво по показателя (вж. фиг. 25).

Фигура 25.

Развитие на елементи на гражданска компетентност в 1. – 4. клас

Има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 103.18, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.14$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 7.87$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 10.16$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от 21%, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, показва високата ефективност на приложената методика по този критерий.

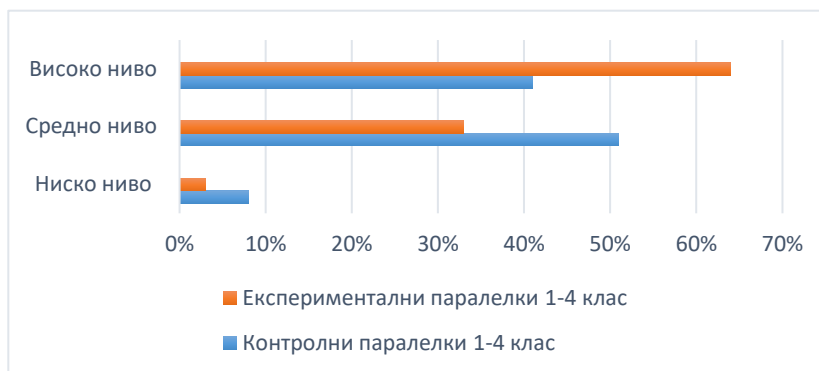
4.2. Анализ на компетентностите за защита от бедствия и оказване на първа помощ

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели.

Около 3.24% от тях допуснаха съществени грешки в знанията и разбирането на бедствията и аварийите и безопасното поведение. Учениците от контролните паралелки са почти два пъти повече – 7.71%.

Подобна е и картината при средното ниво, където учениците от контролните паралелки заемат основна част от 51.34%. Тук учениците от експерименталната паралелка са около една трета – 32.55%.

Резултатите от прилагането на позитивната стратегията са най-значими при данните от високото ниво на знанията и уменията на учениците по този показател. Така учениците от експерименталните паралелки са повече от половината и достигат 64.21%. Разликата между тях и тези в контролните паралелки (40.95%) е около 23% (фиг. 26).

Фигура 26.

Развитие на елементи на защита от бедствия и оказване на първа помощ в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 156.16, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.81$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 9.99$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 12.43$, при $p = 0.000$).

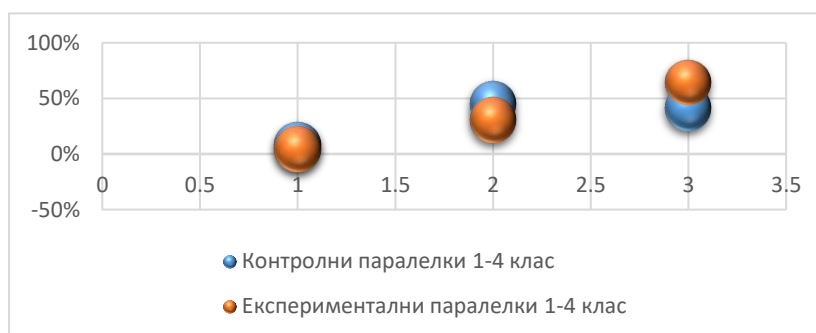
Установената разлика от *почти 24%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *показва високата ефективност* на модела на позитивната педагогическа стратегия по този критерий.

4.3. Анализ на компетентностите за безопасност на движението по пътищата

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Най-добре те се виждат при високото ниво, където 66.20% от учениците успешно решават задачите, свързани със знанията и уменията за безопасно поведение на пътя. За разлика от контролните, които са значително по-малко – 47.28%.

В ниското ниво те са 4.13%, което е почти два пъти по-малко от тези в контролните паралелки – 8.05% (фиг. 27).

В средното ниво учениците от контролните паралелки заемат основна част от 44.66%, докато тези от експерименталната паралелка са по-малко – 29.66%.

Фигура 27.

Развитие на елементи на безопасност на движението по пътищата в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 104.54, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.06$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 8.06$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 10.05$, при $p = 0.000$).

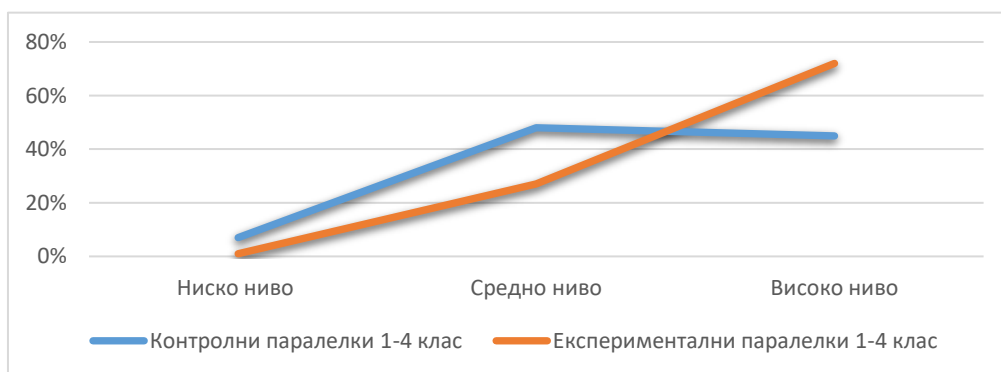
Установената разлика от *почти 20%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, показва *високата ефективност* на позитивния педагогически подход по този критерий.

4.4. Анализ на здравната компетентност

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели.

В ниското ниво те са 1.36%, което е повече от пет пъти по-малко от тези в контролните паралелки – 7.13%.

В средното ниво учениците от контролните паралелки заемат основна част от 47.77%, докато тези от експерименталната паралелка са почти 20% по-малко – 27.04%. Съществена е и разликата и при високите нива по този показател. Учениците от експерименталните паралелки са 71.59%, а тези от контролните – 45.10% (фиг. 28).

Фигура 28.

Развитие на елементи на здравна компетентност в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 224.99, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 6.74$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 10.85$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 13.93$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 26%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *показва високата ефективност* на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.

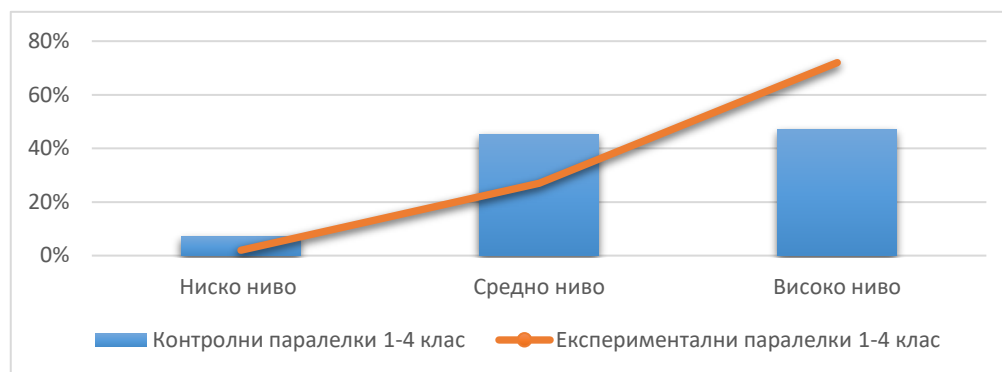
4.5. Анализ на елементи от екологичната компетентност

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички

класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Така те допускат най-малко грешки и заемат малък дял от ниското и средното равнище по този показател – съответно 1.59% и 26.77%. За разлика от тях тези от контролните класове са много повече в тези нива – 7.14% и 45.37%.

Дидактическите възможности на позитивната педагогическа стратегия се виждат най-добре във високото ниво, където се отчитат разлики от 24%. Учениците от експерименталните класове са 71.64%, докато тези от контролните са 47.48% (фиг. 29).

Фигура 29.

Развитие на елементи на екологична компетентност в 1. – 4. клас

Има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 197.92, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 6.44$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 10.08$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 13.00$, при $p = 0.000$).

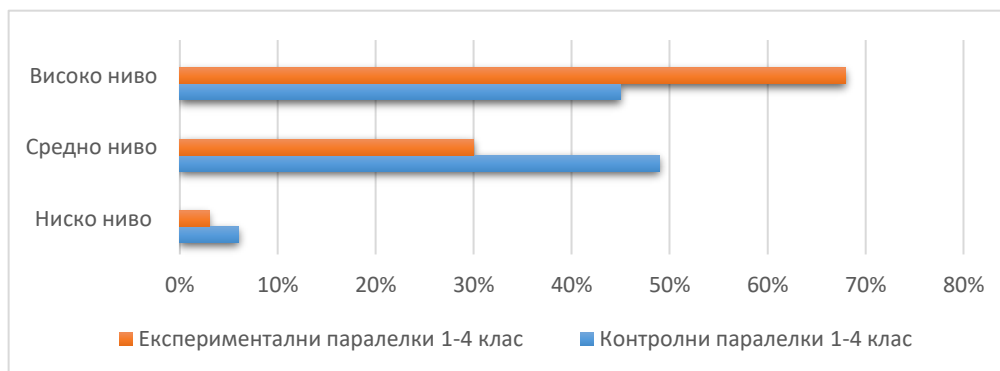
Установената разлика от *почти 24%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, показва *високата ефективност* на позитивния педагогически модел в часа на класа.

4.6. Анализ на превенцията на тероризма, киберзащита

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. В ниското ниво те са 2.73%, което е почти два пъти по-малко от тези в контролните паралелки – 6.11%. В средното ниво учениците от контролните паралелки заемат основна част от 48.60%, а тези от експерименталната паралелка са 29.50%.

Съществени разлики от 22% се запазват и при високите нива по този показател. Учениците от контролните паралелки са 67.76%, а тези от експерименталните – 45.29% (фиг. 30).

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 147.13, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.04$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 10.23$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 12.00$, при $p = 0.000$).

Фигура 30.

Развитие на елементи на превенцията на тероризма, киберзащита в 1. – 4. клас

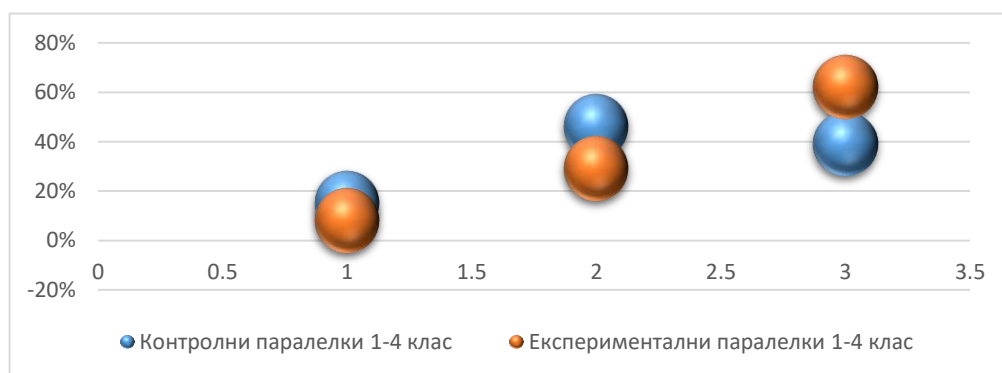
Установената разлика от *почти 22%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, показва *високата ефективност* на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.

4.7. Анализ на интеркултурните компетентности

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Най-добре те се виждат при високото ниво, където 62.90% от учениците успешно решават задачите, свързани със знанията и уменията за интеркултурна компетентност. Тези в контролните паралелки са значително по-малко – 39.25%.

В ниското ниво, макар и относително високо, те са 8%, което е почти два пъти по-малко от тези в контролните паралелки – 14.57%.

В средното ниво учениците от контролните паралелки са 46.18%, докато тези от експерименталната паралелка са 29.09% (фиг. 31).

Фигура 31.

Развитие на елементи на интеркултурна компетентност в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 155.60, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 5.20$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 9.19$, при $p = 0.000$).

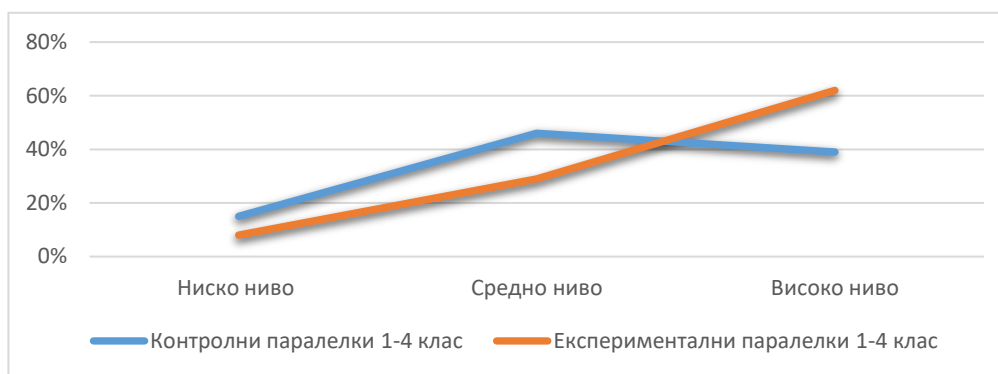
Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 12.68$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 24%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, показва *високата ефективност* на позитивния педагогически модел в часа на класа.

4.8. Анализ на патриотичното възпитание

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. В ниското ниво те са 3.27%, което е по-малко от тези в контролните паралелки – 5.51%. В средното ниво учениците от контролните паралелки заемат основна част от 40.60%, а тези от експерименталната паралелка са 26.62%.

Резултатите от прилагането на позитивната стратегията се виждат при данните от високото ниво на елементите на патриотично възпитание. Макар и да не е толкова голяма, съществува разлика от близо 16% между учениците от контролните паралелки и експерименталните. Те са съответно – 70.11% и 53.88 % (фиг. 32).

Фигура 32.

Развитие на елементи на патриотично възпитание в 1. – 4. клас

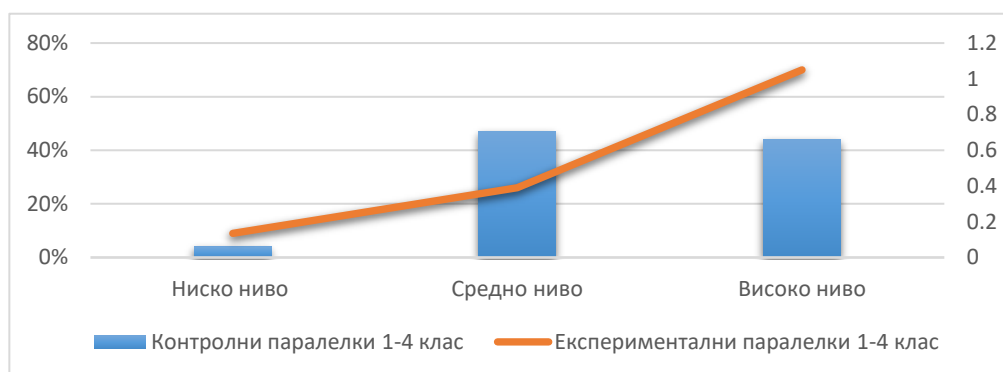
Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 78.84, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 2.73$, при $p = 0.006$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 7.66$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 8.71$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 17%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *потвърждава ефективността* на използваната многопластова педагогическа стратегия в часа на класа.

4.9. Анализ на справянето с гнева и агресията

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Те са най-добри във високото ниво на показателя, като показват резултат от 69.49%. Така в ниските и средните нива учениците от експерименталните паралелки заемат съответно 4.07% и 26.44%. За разлика от тях повече от половината от

учениците от контролните паралелки показват знания и умения, съотнесени към ниските и средните нива (9.00% и 46.95%). Така 44.04% попадат във високото ниво на този показател (фиг. 33).

Фигура 33.

Развитие на елементи на превенцията на агресията в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 189.08, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.91$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 11.10$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 13.67$, при $p = 0.000$).

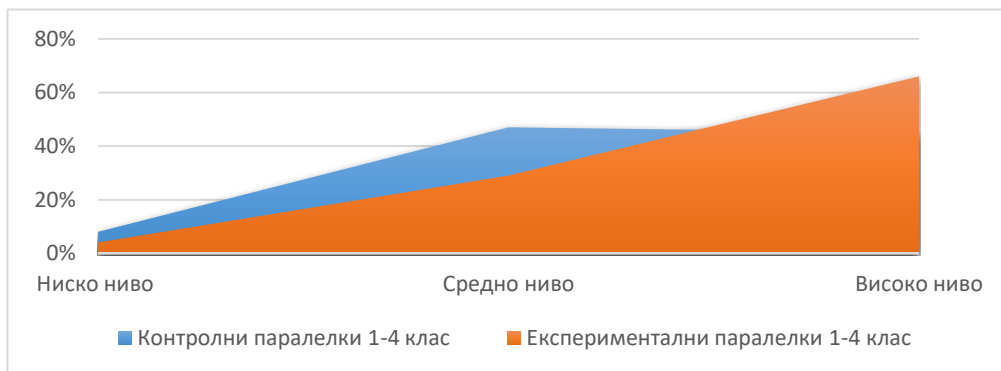
Установената разлика от *почти 25%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *потвърждава високата ефективност* на използваната многопластова педагогическа стратегия в часа на класа.

4.10. *Обобщен анализ на резултатите по основните компетентности в часа на класа*

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели на основните компетентности в часа на класа. Те формират по-малки проценти в ниското и средното ниво (3.67% и 29.41%), за да покажат по-високи резултати във високите нива на този показател – 66.92%. Това свидетелства за успешната апробация на позитивната педагогическа стратегия. Високи са и разликите с контролните паралелки, които са около 22% и достигат 8.22% в ниските, 47.05% в средните и 44.73% във високите нива (вж. фиг. 34).

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 143.33, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 4.73$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 9.43$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 11.80$, при $p = 0.000$).

Установената средна разлика от *почти 22%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролните и експерименталните паралелки по всички критерии от основните компетентности в часа на класа, *потвърждава ефективността* на използваната многопластова педагогическа стратегия в часа на класа.

Фигура 34.

Развитие на основните компетентности в часа на класа 1. – 4. клас

5. Анализ на резултатите по преносимите компетентности в часа на класа

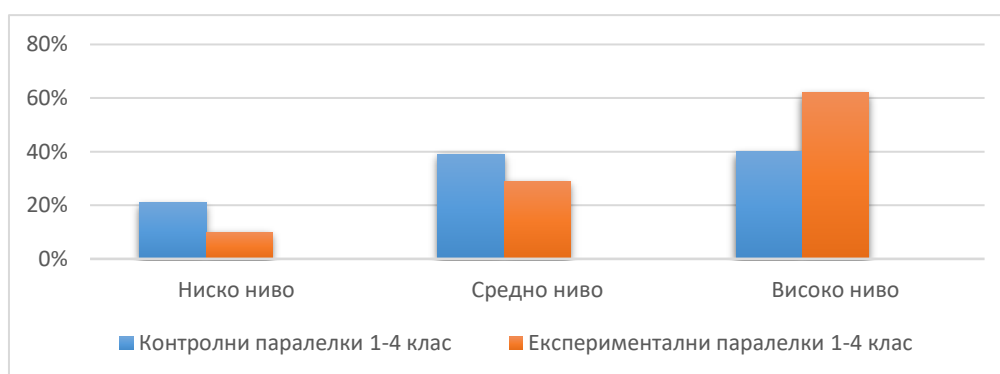
Диагностицирани са преносимите ключови компетентности, които включват критерии и показатели за критично мислене, инициативност и предприемчивост, както и умения за работа в екип.

Резултатите са математически и статистически обработени за всеки клас.

5.1. Анализ на критичното мислене

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Така учениците от експерименталните паралелки допускат най-малко грешки в задачите за критично мислене и заемат относително малък дял от ниското и средното равнище по този показател – 9.38% и 28.59%. За разлика от тях тези от контролните класове са над два пъти повече – 20.56% и 39.05%.

Дидактическите възможности на позитивната педагогическа стратегия се виждат най-добре във високото ниво, където се отчитат разлики повече от 20%. Учениците от експерименталните класове са 61.58%, докато тези от контролните са 40.39% (фиг. 35).

Фигура 35.

Развитие на елементи на критично мислене в 1. – 4. клас

Има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 138.79, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 7.48$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 5.72$, при $p = 0.000$).

Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 11.29$, при $p = 0.000$).

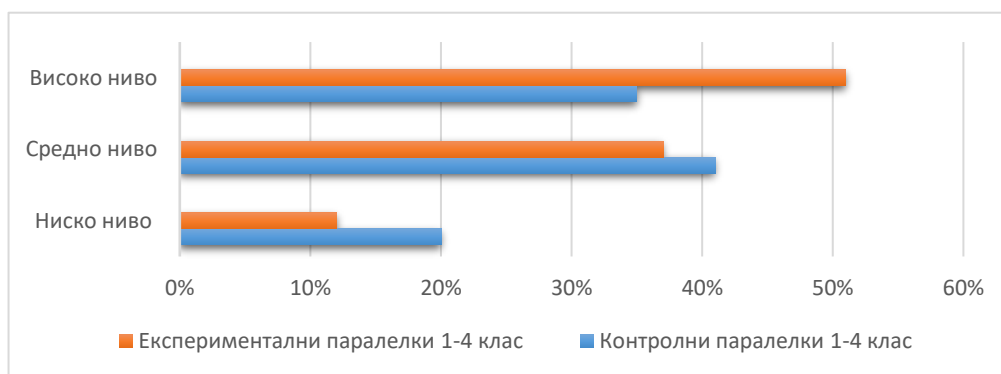
Установената разлика от *почти 21%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки на всички нива по показателите в критерия, *потвърждава ефективността* на използваната педагогическа стратегия в часа на класа.

5.2. Анализ на инициативността и предприемчивостта

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели.

В ниското ниво те са, макар и относително, висок процент (11.70%), което е почти два пъти по-ниско от тези в контролните паралелки – 20.12%. В средното ниво учениците от контролните паралелки заемат основна част от 44.70%, а тези от експерименталната паралелка са 37.35%.

Разлики от 15% се запазват и при високите нива по този показател. Учениците от контролните паралелки са 50.95%, а тези от експерименталните са 35.19% (фиг. 36).

Фигура 36.

Развитие на елементи на инициативност и предприемчивост в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 126.53, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 9.47$, при $p = 0.000$). Няма статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 0.42$, при $p = 0.672$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 8.48$, при $p = 0.000$).

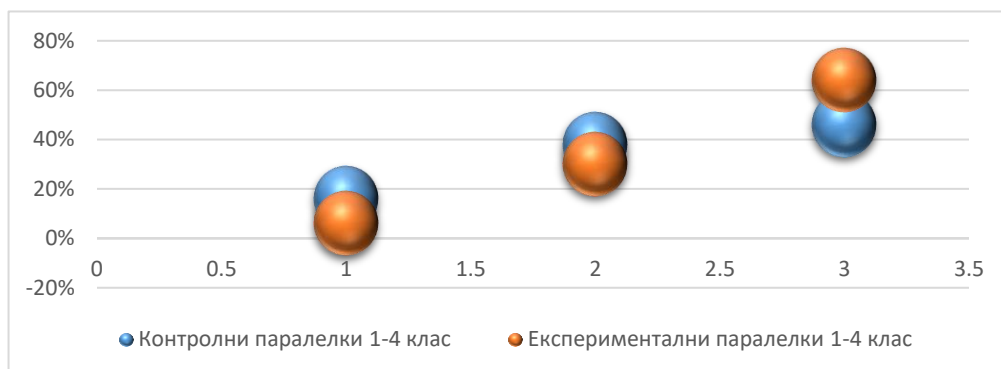
Установената разлика от *почти 15%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *потвърждава ефективността* на използвания педагогически подход в часа на класа.

5.3. Анализ на работата в екип

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели.

Малка част от тях (5.72%) са показали ниски резултати, докато основната част (64.12%) са формирали високи нива на изследваните елементи от уменията за работа в екип.

В средните нива по показателя резултатите са близки – 30.16% за експерименталните и 37.54% за контролните паралелки. Много по-нисък е резултат на контролните паралелки във високите нива – 46.09% (фиг. 37).

Фигура 37.

Развитие на елементи от уменията за работа в екип в 1. – 4. клас

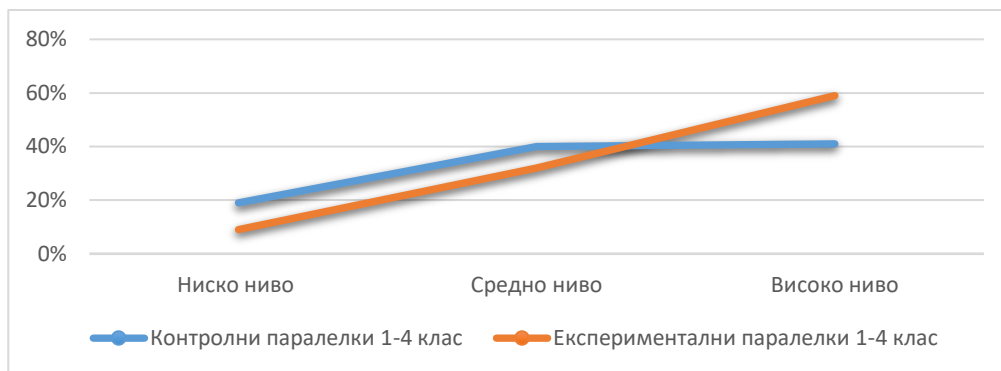
Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 135.66, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 8.33$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 4.04$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 9.55$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 20%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия, *потвърждава ефективността* на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.

5.4. Обобщен анализ на резултатите на преносимите компетентности в часа на класа

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели на преносимите компетентности в часа на класа.

Повече от половината от тях (58.88%) са диагностицирани във високите нива по развитие на преносимите компетентности, което е значително повече от тези в контролните паралелки – 40.56%. Така 9.09% и 32.03% от тях са в ниските и средните нива в сравнение с учениците от контролните паралелки, които са съответно 19.02% и 40.43% (фиг. 38).

Фигура 38.

Развитие на преносимите компетентности в часа на класа 1. – 4. клас

Има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 127.01, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 8.38$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 3.38$, при $p = 0.001$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 9.73$, при $p = 0.000$)

Установената средна разлика от *почти 18%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички критерии от преносимите компетентности в часа на класа, *потвърждава ефективността* на използваната цялостна педагогическа стратегия в часа на класа.

6. Анализ на резултатите по личностните компетентности в часа на класа

Диагностицирани са личностните компетентности, които включват критерии и показатели за Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност, както и мотивация за учене. *Резултатите са математически и статистически обработени за всеки клас.*

6.1. Анализ на Аз-концепцията, самооценката и Аз-ефективността

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели. Макар и сравнително малка част от тях (14.01%) са показали ниски резултати, като основната част са формирали средни (39.68%) и високи нива (46.27%) на изследваните елементи на Аз-концепцията, самооценката и Аз-ефективността.

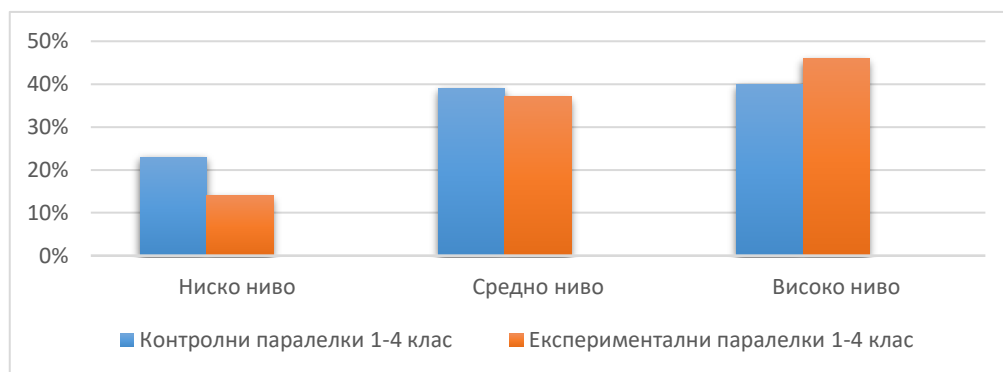
Така се формират от 7% до 10% разлики с учениците от контролните паралелки, което е основание да се определя ефективността на позитивния педагогически подход. Техните резултати в трите равнища са съответно 22.67%, 37.68% и 39.65% (фиг. 39).

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 38.03, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 5.68$, при $p = 0.000$). Няма статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 1.01$, при $p = 0.273$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 3.51$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 7%* между контролни и експериментални паралелки (вж. фиг. 39), макар и най-ниската за изследваните досега критерии и показатели, е статистически значима по всички нива по показателите в критерия. Потвърждава, макар

и не колкото се очакваше, високата ефективност на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.

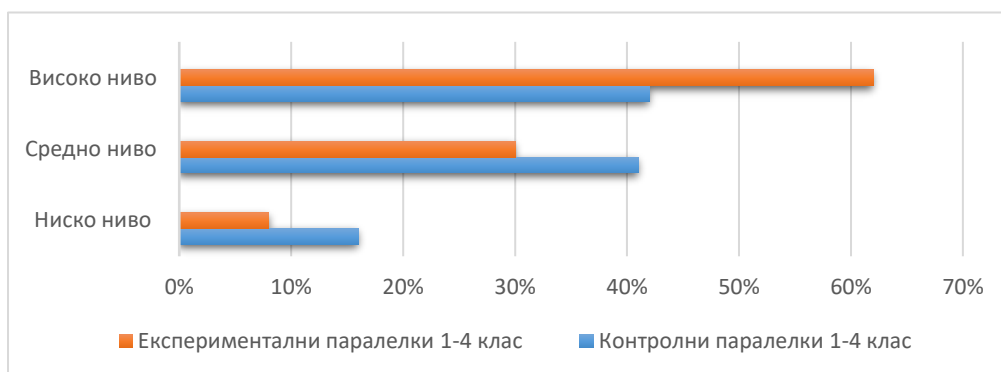
Фигура 39.

Развитие на елементи на Аз-концепцията, самооценката и Аз-ефективността в 1. – 4. клас

6.2. Анализ на мотивацията за учене

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели.

Ефективността на приложения позитивен педагогически подход се вижда най-добре в техните високи резултати по този показател – 62.27%, които са повече от 20% по-високи от тези в контролните – 36.82%. Почти 10% е разликата в ниските нива, където учениците от експерименталните паралелки са 8.04%, а тези от контролните са почти два пъти повече – 15.76%. Подобна е и разликата при средните нива – 29.69% за експерименталните и 41.75% за контролните паралелки (фиг. 40).

Фигура 40.

Развитие на мотивацията за учене в 1. – 4. клас

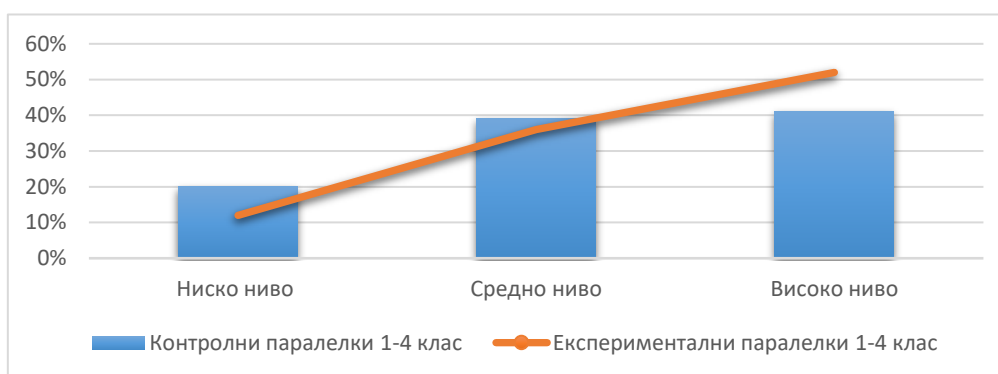
Има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 115.80, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 5.95$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 6.52$, при $p = 0.000$). Има *статистически значимо различие* между относителните дялове на високото ниво ($t = 10.50$, при $p = 0.000$).

Установената разлика от *почти 20%* е статистически значима между контролни и експериментални паралелки по всички нива по показателите в критерия и *потвърждава високата ефективност* на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.

6.3. Обобщен анализ на резултатите на личностните компетентности в часа на класа

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат по-високи резултати по всички показатели на личностните компетентности в часа на класа. Те са 12.02%, 36.38% и 51.60% по ниските, средните и високите нива на показателите. За разлика от контролните, които показват съответно 20.36%, 39.04% и 40.60% (фиг. 41).

Това потвърждава ефективността на приложения подход, макар резултатите да не са толкова високи, колкото се очакваше.

Фигура 41.

Развитие на личностните компетентности в часа на класа 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 61.81, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 5.76$, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 2.69$, при $p = 0.007$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 6.97$, при $p = 0.000$).

Установената средна разлика от *почти 12%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по всички критерии от личностните компетентности в часа на класа, *потвърждава ефективността* на използвания цялостен педагогически подход в часа на класа въпреки някои колебания от формулираната хипотеза.

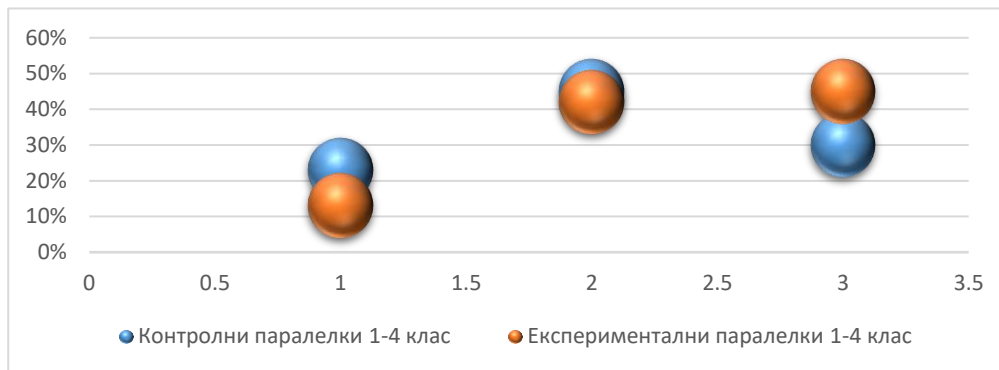
7. Анализ на резултатите за ученическото участие и самоорганизация в часа на класа

Диагностицирано е ученическото участие в училищната общност, като *резултатите са математически и статистически обработени за всеки клас.*

7.1. Анализ на ученическото участие и самоорганизация

Обобщените резултати от диагностичното проучване показват, че при всички класове учениците от експерименталните паралелки имат относително по-високи резултати по всички показатели. Относително малка част (12.86%) са показали ниски

результати, като основната част от тях са формирали средни (41.79%) и високи нива (45.35%) на ученическо участие в училищната общност. Те са по-високи от тези в контролните паралелки, които отчитат 23.68%, 45.44% в ниските и средните и само 30.88% във високите нива на показателите (фиг. 42).

Фигура 42.

Развитие на ученическото участие в 1. – 4. клас

Има *статистически значимо различие* между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 82.86, при $p = 0.000$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 7.07$, при $p = 0.000$). Няма статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 1.59$, при $p = 0.112$). Има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 7.64$, при $p = 0.000$).

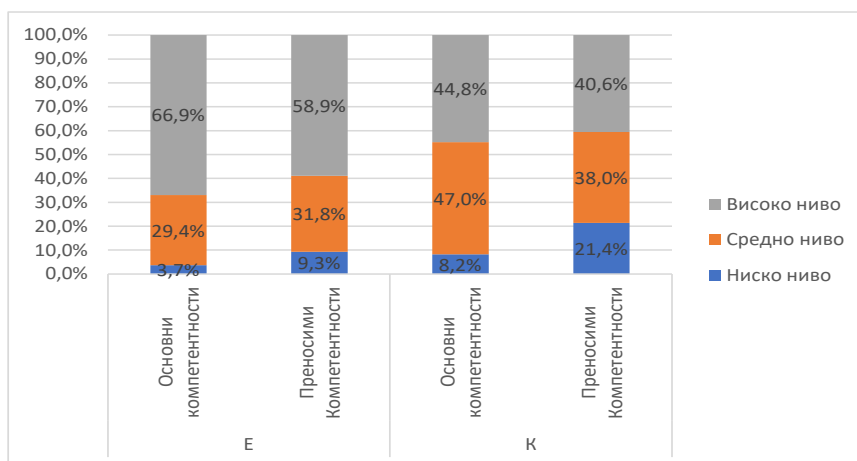
Установената средна разлика от *почти 11%*, потвърдена от статистически значимите разлики между контролни и експериментални паралелки по критерия, потвърждава ефективността на използваната многопластова педагогическа стратегия в часа на класа, макар да не оправда очакванията за растеж.

8. Сравнителен анализ на компетентностите в часа на класа

Анализът на получените резултати по групи компетентности показва отново ефективността на приложения многопластов педагогически подход в часа на класа.

8.1. Анализ на основните и преносимите компетентности

Данните показват, че методиката повлиява най-силно и успешно върху развитието на основните компетентности, свързани с интегралния комплекс от гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование. Учениците от експерименталните класове усвояват много по-добре знания, умения и отношения, свързани и с основните тематични области в часа на класа. Макар и не толкова, колкото предвиждаше първоначалното изследване, много добро е развитието на преносимите компетентности (фиг. 43).

Фигура 43.

Развитие на основните и преносимите компетентности в 1. – 4. клас

Данните се потвърждават и като статистически значими. В експерименталната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 66.87, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 69.19, при $p = 0.000$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 7.60$, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 8.39$, при $p = 0.000$).

В експерименталната група няма статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 1.74$, при $p = 0.082$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 4.03$, при $p = 0.000$).

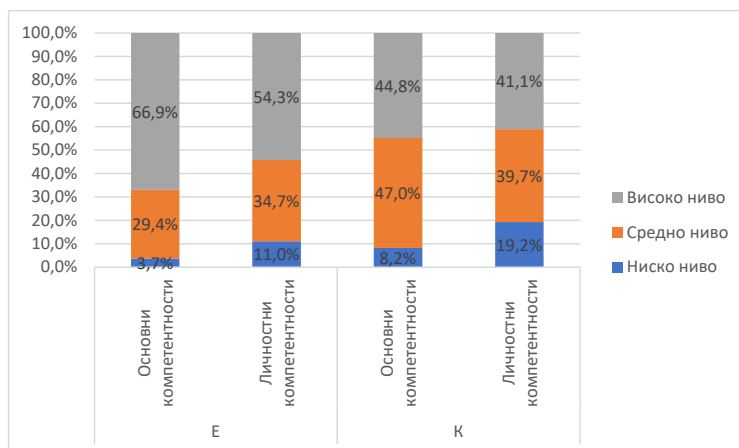
В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 5.53$, при $p = 0.000$). В контролната група няма статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 1.91$, при $p = 0.056$).

Установи се известна, но недостатъчно статистически ясна корелация между основните и преносимите компетентности. Те бяха изчислени по коефициента на Крамер. За експерименталната група се получи диапазон от 0 до 0,791, а за контролната – от 0 до 0,774.

Резултатите от диагностичното проучване дават достатъчно основание да се смята, че хипотезата на изследването се потвърждава изцяло в частта си за развитието на основните и много добре, макар и с известни по-ниски резултати от 5 – 8%, за преносимите компетентности.

8.2. Анализ на основните и личностните компетентности

Данните показват, че методиката повлиява по-успешно върху развитието на основните компетентности, но показва и много добри резултати за развитието на личностните компетентности. Учениците от експерименталните класове повишават обхвата на своята Аз-концепцията, подобряват своята самооценка и Аз-ефективност (фиг. 44).

Фигура 44.

Развитие на основните и личностните компетентности в 1. – 4. клас

Данните се потвърждават и като статистически значими. В експерименталната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 119.99, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 51.51, при $p = 0.000$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 9.43$, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 7.19$, при $p = 0.000$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 3.76$, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 3.26$, при $p = 0.001$).

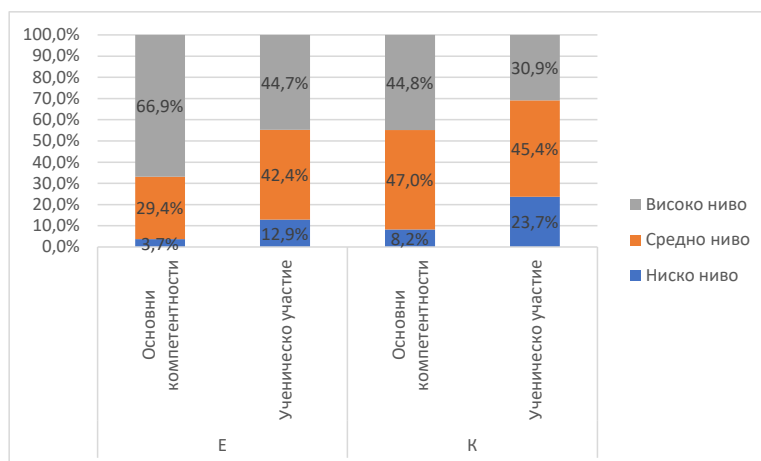
В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 8.64$, при $p = 0.000$). В контролната група няма статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 1.68$, при $p = 0.094$).

Установи се известна, но недостатъчно статистически ясна корелация между основните и личностните компетентности. За експерименталната група се получи диапазон за коефициента на Крамер от 0 до 0,734, а за контролната – от 0 до 0,795.

Резултатите от диагностичното проучване дават достатъчно основание да се смята, че хипотезата на изследването се потвърждава изцяло в частта си за развитието на основните и много добре, макар и с известни по-ниски резултати от 5 – 8%, за личностните компетентности.

8.3. Анализ на основните компетентности и ученическото участие

Данните показват, че методиката повлиява по-успешно върху развитието на основните компетентности, но показва и много добри резултати за развитието на ученическото участие. Учениците от експерименталните класове повишават обхвата на своето участие, мотивирани са за общи дейности, участват активно в различни дейности в ученическата общност, проявяват съпричастност и инициатива (фиг. 45).

Фигура 45.

Развитие на основните компетентности и ученическото участие в 1. – 4. клас

Данните се потвърждават и като статистически значими. В експерименталната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 260.92, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между двете разпределения (стойността на Хи-квадрат е 100.02, при $p = 0.000$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 11.21$, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на ниското ниво ($t = 9.60$, при $p = 0.000$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 9.05$, при $p = 0.000$). В контролната група няма статистически значимо различие между относителните дялове на средното ниво ($t = 0.68$, при $p = 0.494$).

В експерименталната група има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 15.17$, при $p = 0.000$). В контролната група има статистически значимо различие между относителните дялове на високото ниво ($t = 6.45$, при $p = 0.000$).

Установи се известна, но недостатъчно статистически ясна корелация между основните и личностните компетентности. За експерименталната група се получи диапазон за коефициента на Крамер от 0 до 0,634, а за контролната – от 0 до 0,771.

Резултатите от диагностичното проучване дават достатъчно основание да се смята, че хипотезата на изследването се потвърждава изцяло в частта си за развитието на основните и много добре, макар и с известни по-ниски резултати от 8 – 10%, за ученическото участие.

ИЗВОДИ

1. Добавянето на нов съдържателен компонент на педагогическата стратегия – подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, може да се превърне в основа за конструиране на обща визия и система от методи и техники на възпитание, преподаване и учене в часа на класа. Затова той е също толкова важен, колкото и процесуалната страна на педагогическата стратегия.
2. Този подход променя компонентите на педагогическата стратегия, които се структурират в четири основни: подбор и структуриране на учебно съдържание; подбор на методи и техники на възпитание, обучение и управление на класа; годишно планиране; оценяване и рефлексия.
3. Позитивният подход на обучение, възпитание и социализация в часа на класа е ориентация към различни от традиционните в учебните часове подходи за подбор на учебно съдържание, възпитание и управление на класа, както и методи на преподаване и учене.
4. Позитивната педагогическа стратегията включва създаването и прилагането на по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, както и последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности.
5. Динамичният и споделен подбор и структуриране на учебно съдържание може да се използват по-системно в часа на класа и да бъдат увеличени съществено с повече от 25%.
6. Позитивните подходи за възпитание и управление на класа може да се използват по-последователно и да заемат по-широки педагогически пространства в часа на класа.
7. Компетентностно ориентираният подход на обучение може да увеличи своето място до 10% в часа на класа.
8. В часа на класа може ефективно да се прилага по-балансиран подход на ориентирано към ученика обучение. Така индиректните методи и техники на обучение могат да изместват традиционните и да увеличават до 40% мястото си в часа на класа.
9. Преподаването и усвояването на правила може да се превърнат в основен компонент в управлението и самоорганизацията в клас, когато се прилага споделен педагогически подход.
10. В часа на класа успешно може да се реализира по-системен подход за формиране на част от множеството интелигентности, по-специално: междуличностна и вътрешноличностна (Гарднър, 2014), социална (Thorndike, 1920), емоционална (Голман, 2011) и практическа (Стърнбърг, 2014).
11. Формирането на Аз-концепция, самооценка и Аз-ефективност в часа на класа може да бъде значително увеличено, за да се преодолеят съществуващите трудности в началната училищна възраст. Предложените подходи, методи и техники са подходящи за това.
12. Значително могат да бъдат увеличени и дейностите по подкрепа на ученическото включване и самоорганизация.
13. Създаденият компетентностно ориентиран модел успешно интегрира 15 многообразни компетентности, структурирани в четири групи: основни компетентности, преносими компетентности, личностни компетентности и компетентности за ученическо участие и самоорганизация.
14. Предложената система от повече от 100 очаквани резултата като знания, умения и отношения, 120 теми, около 320 задачи и дейности може да се използва в планирането, организирането и провеждането в часа на класа.

15. Предложеният подход за структуриране на методите и техниките на обучение в часа на класа като взаимодействие на директни методи на обучение, индиректни методи на обучение, методи на взаимодействие и методи на оценяване и рефлексия показва, че може да бъде успешно прилаган както в създаването на теоретични модели, така и при организиране на ежедневната педагогическа работа в часа на класа.
16. Висока ефективност показва системата за активно включване на рефлексията на учениците и рефлексивната педагогическа практика на класните ръководители.
17. Позитивната педагогическа стратегия беше апробирана успешно в период от повече от осем години в редица училища в София и страната чрез цялостна методическа система. Оценката на нейната ефективност показва по-високи, статистически различни резултати по всички 15 критерия и 45 показателя в диагностичното проучване, проведено с 3376 ученици, организирани в четири групи: основни и ключови компетентности, преносими компетентности, личностно значими компетентности и компетентности за ученическо участие.
18. Установиха се най-високи разлики при развитието на основните компетентности. 66.90% от учениците от експерименталните паралелки са във високите нива по всички 9 критерия.
19. Макар и не толкова високи, но позитивни резултати се установиха и при развитието на преносимите компетентности и личностните компетентности, където съответно 56.90% и 54.30% от учениците в експерименталните паралелки показват високи резултати по всички 5 критерия.
20. Най-ниски резултати се установиха при развитието на компетентностите за ученическо участие и самоорганизация. Само 44.70% са във високите нива на критерия, въпреки че това е с 15% повече от тези в контролните паралелки.
21. Това дава основание да се смята, че въпреки различните възможности на позитивната педагогическа стратегия тя е резултатна за развитието на целия комплекс от цели и разнообразните компетентности като очаквани резултати в часа на класа.
22. Резултатите от диагностичното проучване дават достатъчно основание да се смята, че хипотезата на изследването се потвърждава изцяло в частта си за развитието на основните и много добре, макар и с известни по-ниски резултати за преносимите, личностните компетентности и за компетентностите за ученическо участие и самоорганизация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Позитивната педагогическа стратегия беше успешно приложена и апробирана в началния етап на обучение. Тя е *компетентностно ориентирана* и балансира, от една страна, *директното и индиректното* преподаване и учене, а от друга – *създаването на позитивна образователна среда и ученическо включване и участие*.

В *непосредствената практическа работа* участваха 3376 ученици, които работиха по структурирани теми, задачи и дейности в ежеседмични часове на класа през цялата учебна година. Проследено беше развитието на стратегията при *два випуска*. Така учениците работиха в *цялостен завършен период* от четири години.

В процеса на работа се *наложиха корекции* както в учебното съдържание, така и в методите и техниките на обучение. Те бяха продиктувани от промени в стандарта за гражданско, здравно, екологично и интеркултурно образование и включваха намаляване на минималния брой учебни часове по безопасност на движението по пътищата и добавяне на нови тематични области, свързани с електронното управление и медийната грамотност, с превенцията на тероризма и поведението при терористична заплаха; с киберзащитата.

Преструктурирани бяха теми и учебно съдържание, особено в първи клас, където часовете по безопасност на движението по пътищата бяха намалени с шест часа. Това даде възможност за включване на повече и по-разнообразни задачи и дейности в часа на класа. Създадоха се *условия за повече дейности*, свързани с индиректните методи и техники на обучение. Така стратегията се разви като един относително завършен продукт, който се прилага ефективно в много училищни общности.

Резултатите от апробацията показват, че този *подход е предпочитан* от много класни ръководители поради своята систематичност и балансиран подход на традиционно и ориентирано към ученика възпитание, обучение и социализация. Много добре се разви и създаването на позитивна образователна среда, която се свързваше и с увеличаване на ученическото участие и включване.

Успешното апробиране на стратегията се потвърди по няколко основни критерия: *академични постижения, мотивация и ученическо участие, личностно развитие, активност и инициативност, критично мислене, позитивна самооценка и рефлексивност и др.*

Учениците от *експерименталните паралелки* показаха *по-високи резултати* със статистически значими разлики при по-голяма част от критериите. *Най-успешно* в периода на апробация се развиха *основните компетентности*. *Макар и не колкото бяха очакванията, се развиха преносимите и личностните компетентности, както компетентностите за ученическото участие*.

Диагностичното проучване и статистическата обработка на резултатите дават основание да се смята, че описаният в това изследване модел и педагогически подход на подбор на учебно съдържание, методи и техники на обучение е *ефективна позитивна педагогическа стратегия в часа на класа*.

ПРИНОСИ

1. Добавен, разработен и подробно е структуриран нов компонент на педагогическата стратегия – подходът за подбор и структуриране на учебно съдържание. Той може да се определи като съществена част от процеса на планиране и организиране на педагогическия процес в часа на класа. Подборът и структурирането на учебно съдържание са основа за конструиране на обща визия и система от методи и техники на възпитание, преподаване и учене в часа на класа. Затова той е съдържателен и също толкова важен, колкото и процесуалната страна на педагогическата стратегия.
2. Разработен е модел на педагогическа стратегия с четири относително самостоятелни компонента: подбор и структуриране на учебно съдържание; подбор на методи и техники на възпитание, обучение и управление на класа; годишно планиране; оценяване и рефлексия.
3. Разработен е иновативен модел на позитивна педагогическа стратегия в часа на класа с различни от традиционните в учебните часове подходи за подбор на учебно съдържание, възпитание и управление на класа, както и методи на преподаване и учене.
4. Конструиран е и нов подход за прилагане на позитивна педагогическа стратегията, който включва създаването и прилагането на по-динамичен, свободен и споделен подход за подбор и структуриране на учебно съдържание, прилагането на позитивни подходи за възпитание и управление на класа, както и последователен процес на обучение, ориентирано към компетентности.
5. Описани са основните характеристики и педагогически технологии за развитието на всички компоненти на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа.
6. Разработен е количествен модел за новите приоритети на позитивната педагогическа стратегия в часа на класа спрямо подходите на преподаване и учене в задължителните учебни часове.
7. Конструирана е концепция за превръщане на преподаването и усвояването на правила в основен компонент в управлението и самоорганизацията в клас чрез прилагане на споделен педагогически подход.
8. Систематизиран е подход за формиране на част от множеството интелигентности – междуличностна, вътрешноличностна (Гарднър, 2014), социална (Thorndike, 1920), емоционална (Голман, 2011) и практическа (Стърнбърг, 2014) в часа на класа.
9. Разработен е иновативен компетентностно ориентиран модел за обучение в часа на класа, основан на основните, преносимите, личностните компетентности и ученическото участие и самоорганизация.
10. Моделът се реализира в повече от 100 компетентности като очаквани резултати, 120 теми, които включват конструирани, адаптирани, систематизирани и апробирани занимания, методи, техники, игри, упражнения и задачи с определени цели, дейности и дидактически варианти за приложение в конкретни теми в часа на класа в началния етап на образование.
11. Подбрани и адаптирани са методики, идеи и подходи от български и международен опит и добри педагогически практики.
12. Предложен е иновативен подход за структуриране на методите и техниките на обучение в часа на класа като директни методи на обучение, индиректни методи на обучение и методи на взаимодействие и методи на оценяване и рефлексия.
13. Позитивната педагогическа стратегия е апробирана в период на осем години и оценена с широко диагностично изследване с 3379 ученици от цялата страна. Математически и статистически е потвърдена нейната ефективност по 15 критерия.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Публикувана глава от колективна монография

1. Витанов, Л., Плачков, С., Цанев, Н., Иванова, М. (2005). Методика на обучението по безопасност на движението по пътищата. София: Рива (с. 7 – 9, 37 – 42), ISBN:945-320-046-7, Рецензирана.

Студии, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

2. Витанов, Л. (2020). Компетентностно ориентиран педагогически подход в часа на класа в начален етап на обучение. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. ФНОИ, брой 113/2020 (с. 143 – 193), ISSN 2683-1074.
3. Витанов, Л. (2021). Методи и техники на обучение в часа на класа. Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. ФНОИ, брой 114/2020. Под печат, ISSN 2683-1074.

Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

1. Витанов, Л. (2021). Ориентиран към ученика позитивен подход на възпитание, обучение и социализация в часа на класа. Сп. Педагогика. кн. 3/2021, под печат. ISSN 1314-8540 (Online), ISSN 0861-3982 (Print). Ref.
2. Витанов, Л., (2020). Екологично възпитание в часа на класа. Knowledge International Journal, issue: 35.2, 2019 (pages: 531 – 518). ISSN (print): 2545-4439, ISSN (online):1857-923X, Ref.
3. Витанов, Л., (2020). Интеркултурно образование в часа на класа. Knowledge International Journal, issue: 35.2, 2019 (pages: 347 – 352), ISSN (print): 2545-4439, ISSN (online):1857-923X, Ref.
4. Витанов, Л. (2010). Нов интегриран подход за възпитание и обучение в часа на класа. Начално образование, том: 50, бр. 4/2010 (с. 16 – 32), ISSN (print): 0204-4951, Ref
5. Витанов, Л., (2019). Методи и техники за гражданско образование в начален етап. Knowledge International Journal, issue:35.2, 2019 (pages: 487 – 492), ISSN (print): 2545-4439, ISSN (online): 1857-923X, Ref.
6. Витанов, Л. (2019). Интерактивно преподаване и учене в курс на обучение на студентите – педагози. Knowledge International Journal, issue: 34.22 2019 (pages: 445 – 451), ISSN (print): 2545-4439, ISSN (online): 1857-923X, Ref.
7. Витанов, Л. (2014). Гражданско образование в часа на класа. Електронно списание за наука, култура и образование, брой: 1/2014. ISSN 2367-6396.
8. Витанов, Л. (2020). Преподаване и усвояване на правила в часа на класа. Педагогически изследвания. [https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/ISSN 2683-1376](https://fnoi.uni-sofia.bg/magazine/ISSN%202683-1376) (с. 3 – 13), ISSN 2683-1376.
9. Витанов, Л. (2020). Здравно образование в часа на класа, Knowledge International Journal, issue: 35.2, 2019, p.: 487 – 492, ISSN (print): 2545-4439, ISSN (online): 1857-923X, Ref 2020.

Учебни помагала

13. Витанов, Л., Брайкова, К. (2019). Спазвам правилата за 1. клас. София: Рива.
14. Витанов, Л., Брайкова, К. (2019). Спазвам правилата за 2. клас. София: Рива.
15. Витанов, Л., Брайкова, К. (2019). Спазвам правилата за 3. клас. София: Рива.
16. Витанов, Л., Брайкова, К. (2019). Спазвам правилата за 4. клас. София: Рива.
17. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата за 5. клас. София: Рива.
18. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата за 6. клас. София: Рива.
19. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата за 7. клас. София: Рива.

Книги за учителя

20. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 1. клас. София: Рива.
21. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 2. клас. София: Рива.
22. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 3. клас. София: Рива.
23. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 4. клас. София: Рива.
24. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 5. клас. София: Рива.
25. Витанов, Л. (2019). Спазвам правилата. Книга за учителя за 6. клас. София: Рива.